

Tannhelse

sekretæren

03
17

Noe alvorlig kan skje med en pasient

Førstehjelpsberedskap på tannlegekontoret

side 16

s. 10

Kutt i antall tannleger

Statistisk sentralbyrå advarer mot at vi kan få flere tannlegekontorer enn vi trenger.

s. 18

Politisk betent tannhelse

Les hva medlemmer av Helse- og omsorgskomiteen på Stortinget mener om tannhelse.

s. 20

ThsF-kongressen 2017

250 tannhelsesekretærer har vært samlet på Gardermoen.

TENKT AT DU VIL HJELPE?

BARE SYND DET
IKKE ER TANKEN
SOM TELLER

Foto: Jason van Bruggen. Takk til våre samarbeidspartnere som gjør denne annerøsen mulig.

Bezawit (9) bor i slummen i Etiopia. Hennes høyeste ønske er å gå på skole, men for at familien skal klare seg, er hun nødt til å arbeide store deler av dagen. Uten utdanning har Bezawit små sjanser til å komme seg ut av fattigdommen.

Det er ikke lett å forstå hvordan hun har det. Men du har kanskje tenkt på hvordan hun burde hatt det? Tenkt at du vil hjelpe?

Blir du Plan-fadder i dag, gir du barn som Bezawit en bedre framtid.

Send SMS FADDER til 03123 www.plan-norge.no

Plan
For og med barn

Innhold

Kutt i antall tannleger

Side 10

Førstehjelpsberedskap på tannlegekontoret

Side 16

ThsF-kongressen 2017

Side 20

Annet innhold:

- 5 Leder av Gerd Bang-Johansen
- 6 Småstoff
- 10 Kutt i antall tannleger
- 14 Mønsteravtalen er i havn
- 16 Førstehjelpsberedskap på tannlegekontoret
- 18 Politisk betent tannhelse
- 20 ThsF-kongressen 2017
- 24 Tusenvis faller ut av arbeidsmarkedet
- 28 Arbeidsforhold i okkupert område
- 32 En mediebransje i endring
- 36 Parat informerer
- 38 Spørsmål fra medlemmer
- 40 Kryssord, sudoku, anagram og på kryss og tvers
- 42 Leder i Parat

ThsF
Tannhelsesekretærenes Forbund

Utgis av: Tannhelsesekretærenes Forbund tilsluttet Parat

Tannhelsesekretærenes Forbund,
Lakkegata 23
Postboks 9029 Grønland
0133 OSLO

www.thsf.no
www.parat.com
ISSN 1504-5714

Besøksadresse: Lakkegata 23
Telefon: 21 01 36 00
Teleaks: 21 01 38 00
E-post: thsf@parat.com

Ansvarlig redaktør: Trygve Bergsland
Mobil: 905 85 639
E-post: trygve.bergsland@parat.com

Leder: Gerd Bang-Johansen
Mobil: 984 88 100
E-post: gerd.bang.johansen@parat.com

Forsidefoto: Gorm K. Gaare.
Avbildet: Monica Brodahl.

Redaksjonen avsluttet: 18.9.2017
Materiellfrist neste nr: 6.11.2017

Alle illustrasjonsbilder i bladet som ikke er kreditert er levert av iStock.

F Fagpressen

Layout:
07 Media, avd. Moss
www.07.no
Telefon: 22 79 95 00

Trykk: Ålgård Offset AS
www.a-0.no
Telefon: 51 61 15 00

PRESSENS
FAGLIGE UTVALG

**Vi arbeider etter
Vær Varsom-plakatens regler
for god presseskikk.**

Den som mener seg rammet av urettmessig publisering, oppfordres til å ta kontakt med redaksjonen. Pressens Faglige Utvalg (PFU) er et klageorgan oppnevnt av Norsk Presseforbund som behandler klager mot mediene i presseetiske spørsmål.

Adresse: Rådhusgt 17
0158 Oslo
Tlf: 22405040
E-post: pfu@presse.no

presse.no

Dette produktet er trykket etter svært strenge miljøkrav og er svanemerket, CO₂-nøytralt og 100 prosent resirkulerbart.

SPØR OSS OM TANNBLEKING

I MER ENN 28 ÅR HAR VI MARKEDSFØRT OG HOLDT KURS OM BLEKEBEHANDLING I NORGE

Benytt sjansen til å prøve det nye blekematerialet!

White Dental Beauty NOVON 6 %

NOVON gjør at materialet akselererer og gir en blekebehandling som er trygg, effektiv og skånsom mot tennene. 6 % brukes i skinne kun 1/2 time daglig.

NORDENTALTILBUD

8 x 1,2 ml White Dental Beauty i lekker gavepose, kr 200,- verdi kr 529,-

Opalescence tannkrem

Når du bruker Opalescence tannkrem forsvinner fargepigmenter fra tennene sammen med bakterier og plakk, og det blir ingen riper der nye bakterier og misfarginger får feste.

NORDENTALTILBUD

Gavepose med 3 store tannkrem og 3 SMILE tannbørster, kr 200,- verdi kr 582,-

Opalescence 10 %

Kjøp 1 x Opalescence 100 ml tannkrem og få med gratis 4 x 1,2 ml Opalescence blekemiddel, 1 x Opalescence GO ok/uk og 1 x SMILE tannbørste.

NORDENTALTILBUD

Kr 100,-, verdi kr 522,-

Velkommen til Stand B01-10

Norsk Orthoform

www.norskorthoform.no

Depot as

ThsF-kongressen 2017

Ny kunnskap og faglig oppdatering

Nok en vellykket kongress er avholdt, og det for femte gang, noe som er et lite jubileum i seg selv.

I juni samlet vi 225 tannhelsesekretærer fra offentlig og privat sektor på Gardermoen for faglig oppdatering, nettverksbygging og sosialt samvær. Aldri har ThsF-kongressen bestått av så mange flotte tannhelsesekretærer fra hele landet.

ThsF-kongressen er et direkte resultat av ThsFs satsning på utdanning og etter- og videreutdanning for tannhelsesekretærene. Som autorisert helsepersonell har vi et selvstendig ansvar og plikt til å holde oss faglig oppdatert gjennom kurs, e-læring, i tillegg til å oppdatere oss gjennom faglitteratur og artikler.

Tannhelsesekretæren har rett til fri for å holde seg faglig oppdatert, og det er viktig at arbeidsgiver tar dette ansvaret overfor sine ansatte og tilrettelegger for permisjoner.

Vi ser med glede på at stadig flere arbeidsgivere gir sine tannhelsesekretærer denne muligheten, men ThsF mener samtidig at det er langt flere arbeidsgivere som må se viktigheten av å oppfylle den lovpålagte plikten for helsepersonell til å holde seg faglig oppdatert.

ThsF-kongressen dekker også et stort behov for tannhelsesekretærene til å møte sine yrkeskolleger, etablere nettverk og ha gode faglige diskusjoner. Mingling i forkant av fagdagen er en god arena for disse faglige diskusjonene og hyggelig samvær. I år var det hele 130 tannhelsesekretærer som kom tidlig, og som benyttet seg av dette tilbudet.

Med vennlig hilsen

Gerd Bang-Johansen

Gerd Bang-Johansen

Nasjonal veileder for håndhygiene

I februar 2017 publiserte Folkehelseinstituttet (FHI) en ny digital utgave av ny nasjonal veileder for håndhygiene som nå også finnes som nedlastbar PDF-fil.

Det er gjort få endringer fra den preliminære utgaven, første gang utgitt i april 2016. Endringene består i hovedsak av språklige justeringer og oppdatering av referanser. Det er gjort noen mindre justeringer i anbefalinger om alkoholbasert hånddesinfeksjon, metoder for preoperativ håndhygiene og i kapittelet om bruk av hansker.

Elektronisk versjon og nedlastbar PDF finner du på fhi.no.

Liten interesse for tannhelse-finansiering

Norge er det nordiske landet med minst finansiering av tannhelse til voksne. Alle over 20 år må som hovedregel helfinansiere tannlegebesøk i Norge, mens både Danmark og Sverige har ordninger der man refunderer en andel av behandlingen.

Av partiene på Stortinget er det bare SV som har programfestet at de ønsker et makstak på egenandelen etter modell av helsevesenet, mens Venstre nevner en høyinntektsbeskyttelse uten å vise til konkrete tall. @ NTB

Kalenderen er snart på vei til deg

Er du blant dem som bruker ThsFs kalender? 2017 går mot slutten, og vi er i full gang med å produsere neste års kalender. ThsF-kalenderen for 2018 får du sammen med årets siste utgave av Tannhelsesekretæren, som kommer i begynnelsen av desember.

Faksimile fra nettsiden torgersensaken.no

Ny begjæring om gjenopptakelse av Torgersen-saken

27. juni sendte advokatene Cato Schiøtz og Pål W. Lorentzen inn en ny begjæring om gjenopptakelse av Torgersen-saken. Et sentralt forhold i begjæringen er å påvise at avslaget av 31.08.15 fra Gjenopptakelseskommisjonens tidligere leder, Helen Sæther, er ugyldig.

En oppsummering ligger på nettstedet Torgersensaken.no. Tannbittbeviset var sentralt da Torgersen ble dømt for drap i 1958. I den nye begjæringen er dette beviset det som behandles grundigst.

Kilde: Torgersensaken.no

Én av fire 18-åringer har aldri hatt hull i tennene

I 2016 hadde om lag 24 prosent av landets 18-åringer vokst opp uten noen gang å ha hatt hull i tennene. Til sammenligning hadde nesten alle 18-åringene hatt ett eller flere hull i 1985, viser tall fra Statistisk sentralbyrå.

Samtidig med at andelen som ikke har hatt hull i tennene går opp, går andelen med mange hull ned. Tall fra 2016 viser at det var om lag 9 prosent av 18-åringene som hadde mer enn ni hull i tennene. Det er en reduksjon på om lag 42 prosent fra 2005. @ NTB

Færre norske studenter i utlandet

Mens det totale antallet studenter øker, går andelen som tar studier i utlandet ned. Nesten 1000 færre studenter til en grad i utlandet i 2016 enn året før. Størst nedgang er det i antall studenter som reiser til Australia, Storbritannia og Danmark, viser en fersk oversikt fra Statistisk sentralbyrå (SSB).

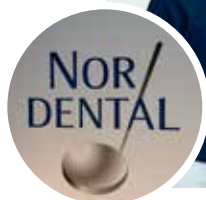

Det drar fortsatt svært få norske gradsstudenter til de seks Panoramalandene Brasil, India, Japan, Kina, Russland og Sør-Afrika ifølge Senter for internasjonalisering av studiene (SIU).

Nordental 2017

Arrangementet er tilbake til Lillestrøm 2.–4. november i år, og du får muligheten til å treffe over 4000 besøkende fra hele den private og offentlige tannhelsetjenesten. Her er det egne arrangementer og foredrag for tannhelsesekretærer, du kan bygge nettverk i kombinasjon med å treffe gamle bekjente.

Som vanlig vil det være mange utstillere fra bransjen som vil vise frem alt nytt utstyr. Torsdagen er avsatt til spesielt mange arrangementer for tannhelsesekretærene.

Tannlege-tvillinger i Follo

Tvillingbrødrene Magnus og Morten Paulsbo startet å jobbe i Ski straks de var ferdigutdannede tannleger fra Universitetet i Oslo. Nå har de samlet tolv tannleger under samme tak, og de skal utvide arealet ytterligere.

12 behandlingsrom skal bli til 21, og utvidelsen innebærer flere tannleger på sikt, i tillegg vil de ha et tilbud i helgene og på kvelden. Klinikken tilbyr i dag spesialist i kirurgi, odontologisk radiolog, i tillegg til tannbehandling med narkose og lystgass.

Kilde: Enebakk Avis

Tannhelsedebatt i Arendal

Helseminister Bent Høie fikk i Arendal motbør fra de andre partiene når han fortsatt ønsker å flytte den offentlige tannhelsetjenesten fra fylket til kommunene. Dette forslaget fikk ikke flertall i Stortinget. Men Høie mener at mange som har rett på gratis tannpleie, ikke får det.

Snorre Valen (SV) var tydeligst på behovet for en tannhelsereform med egenandelstak. Han mener en slik reform vil koste ti milliarder kroner. – Mindre enn barnehagereformen, sier Valen.

Kilde: Pensjonistpartiet

Bruk av terapihund i tannbehandling

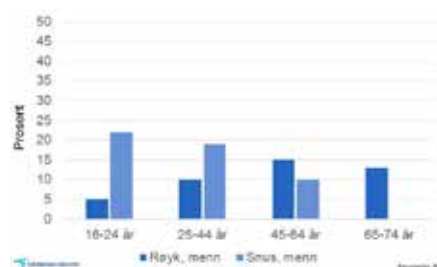
Tannlege og førsteamanuensis Anne Margrete Gussgard skal i gang med en ny pilotstudie om bruk av hundeassistert terapi i tannklinikken. I tillegg til vanlig tannlegepraksis har hun ti års erfaring som tannlege for hunder og katter samt ett års utdanning som hundeinstruktør.

– Vi vet godt hvilken effekt hunder har på folk. Hjerterytmen blir roligere, og blodtrykket går ned. Det blir mer oksytocin i blodet, og mindre kortisol, sier Gussgard i et intervju som er publisert på UiTs nettside. Godkjenningen for prosjektet er nå klart og kom i juni i år.

Oppdaterte tobakkstall

Antall røykere fortsetter å gå ned i den norske befolkningen, samtidig som snusbruken fortsetter å stige. Snusing er nå den vanligste formen for tobakksbruk blant de yngre, viser de oppdaterte tobakkstallene i Folkehelseinstituttets (FHI) folkehelse rapport.

Trenden er spesielt tydelig blant unge – i aldersgruppen 16–24 år er det nå kun 5 prosent som røyker daglig, men ca. 20 prosent snuser daglig. I aldersgruppene over 45 år er det fremdeles vanligere å røyke enn å snuse, særlig blant kvinner. Årlig dør 6000 personer av røyking.

Rett på refusjon fra tannlegen

Tannlegene har opplysningsplikt på de utvalgte prispakkene som vises på hvakostertannlegen.no. Alle prisene og innholdet i hver enkelt behandling er utarbeidet og omforent med ulike fagmiljøer, Den norske tannlegeforening, Institutt for klinisk odontologi ved UiO og Helsedirektoratet.

Mange pasienter har krav på trygde-refusjon og er faktisk ikke klar over det, for gjennom folketrygdloven skal personer med særskilte tannbehandlingsbehov få hel eller delvis støtte til tannbehandling, og det er tannlegen som er ansvarlig for å vurdere om pasienten har krav på slik stønad.

Kilde: ABC-nyheter

Dårlig tannhelse for demente

Etter å ha fått demensdiagnose har pasienten sjeldnere kontakt med tannhelsetjenesten og munnhelsen blir dårligere, viser en studie fra Karolinska Institutet som er publisert i *Alzheimer's & Dementia*.

hos 58 000 personer før og etter at de fikk demensdiagnosen. Antall tannlegebesøk gikk signifikant ned etter at personene fikk diagnosen, viser studien. Aller størst var nedgangen hos pasienter med rask kognitiv forverring.

Forskerne har undersøkt besøk hos tannhelsetjenesten og munnhelsen Kilde: Dagens Medisin

Trygge barn

Trygge barn i tannbehandling (TBIT-prosjektet) er et nystartet fagutviklingsprosjekt ved Tannhelsetjenestens kompetansesenter Midt-Norge (TkMN). Prosjektet finansieres av Helsedirektoratet og startet tidlig i september 2017.

Omtrent ni prosent av alle barn og ungdommer er så redde for tannbehandling at det klassifiserer som en angstlidelse – en fobi mot tannbehandling. Disse barna og ungdommene har store vansker med å motta ordinær tannbehandling, og på gruppenivå har de også dårligere tannhelse og er overrepresentert i ikke-møtt-statistikken.

Kilde: Tidende

Flere søker erstatning for helseskader

Det er økning i antallet søknader fra pasienter som mener de er blitt feilbehandlet og vil ha penger fra staten. Så langt i år har Norsk pasientskadeerstatning (NPE) fått inn 3175 slike søknader fra pasienter eller pårørende, noe som er ni prosent flere enn første halvår i fjor.

I den private helsetjenesten er det flest saker som gjelder skader etter tannbehandling. 2222 saker er allerede avgjort, og 661 fikk medhold. Det betyr at de fleste får avslag. Til sammen utbetalte staten første halvår 526 millioner kroner til pasienter og pårørende.

Kilde: Forskning.no

Smittevern i tannlegepraksis

Tannlegeforeningen skriver at klinikker regnes som høyrisikovitksomheter med tanke på smittefare.

Alle pasienter skal fylle ut helseskjema, og det skal tas forholdsregler for å hindre smitteoverføring fra person til person eller mellom kontaminert flate og instrument. Bruk av hansker, briller, munnbind og god håndhygiene er en forutsetning. Alle klinikker skal ha en hygieneplan, og ingen klinikker kan nekte å behandle HIV-positive pasienter. Pasienter med kjent MRSA skal behandles med gjeldende smittevernrutiner.

Kilde: Tidende

Arbeidstilsynet griper inn i tannklinikk

Arbeidstilsynet har i sommer sendt ut varsel om pålegg for forholdene ved Tannklinikken i Hammerfest etter at det har lekket inn fyringsolje/diesel i grunnen under bygget der tannklinikken holder til.

Seniorinspektør i Arbeidstilsynet Grete Wikstrand sier til iFinnmark at ansatte sliter med hodepine og slimhinnepåvirkninger, i tillegg til muligens andre symptomer. Arbeidstilsynet opplyser også at det er tidligere varslert tvangsmulkt knyttet til forholdet.

Kilde: iFinnmark

Sosiale kostnader fordelt på noen få

Forskere mener at det er mulig å forutsi ganske sikkert hvor mye vi vil koste samfunnet allerede når vi er treåringer. De fleste sosiale problemer er konsentrert i en gruppe på rundt 20 prosent i befolkningen.

Det er dem som vil få størst behov for hjelp og vil koste velferdssamfunnet mest.

Behovet avgjøres ifølge forskerne av hvor intelligent du er, hvor god du er motorisk, eller hvor språkmechtig du er i treårsalderen. Terrie Moffitt er en av hovedarkitektene bak Dunedin-studien som har fulgt de samme menneskene i over 40 år og gir forskerne et unikt innblikk i utviklingen i en stor gruppe.

Kilde: Forskning.no

Kritikk mot overtannlege

Etne-ordfører Siri Klokkestuen (Ap) mener fylkets regionale overtannlege opptrer illojalt mot et fylkespolitisk vedtak om at Etne skal ha et offentlig tannlegekontor.

Overtannlege Margareth Råen sier det er krevende å rekruttere tannlege og vil heller ha en løsning med Ølen. Etne-ordføreren reagerer på Råens utsagn og mener hun uttrykker misnøye med politiske vedtak og i tillegg antyder omkamp.

Kilde: Grannar

Vold mot barn

Telemark fylkeskommune arrangerer i september en konferanse om voldsutsatte barn, der de vil at kommunalt ansatte skal bli bedre rustet til å hjelpe barn som utsettes for vold.

Tall som presenteres av Telemarksavisa, viser at 21 prosent av ungdom i dag har vært utsatt for fysisk vold som klyping, lugging, dytting fra foreldrene sine i løpet av oppveksten. Seks prosent av barn har opplevd alvorlig fysisk vold.

Kilde: Telemarksavisa

Kutt i antall tannleger

Statistisk sentralbyrå advarer mot at vi kan få flere tannlegekontorer enn vi trenger. Både Tannlegeforeningen og en professor i odontologi advarer mot å kutte og mener det er alt for tidlig å slå fast at vi har for mye tannhelsepersonell.

Av Tellef Øgrim, foto: Gorm K. Gaare

I 2016 hadde ca. 24 prosent av landets 18-åringer aldri hatt hull i tennene. Tallene illustrerer at barns tannhelse har gått gjennom en dramatisk forbedring siden 1985. Den gang hadde nesten alle 18-åringer hatt ett eller flere hull i tennene.

Null hull

De siste tjue årene har tannhelsen blant barn og unge generelt blitt bedre.

I dag er det en større andel uten hull i tennene, det er færre som har mange hull, og gjennomsnittlig har tallet på hull i tennene gått ned. Utviklingen har vært spesielt positiv blant 18-åringene. I

1985 var det bare én prosent som hadde null hull i tennene. I 2016 var det 24 prosent, ifølge oppdaterte tall fra SSBs tannhelsestatistikk.

Så hva skal vi med tannlegene? Eller for den saks skyld med alle de andre som jobber i tannhelsen?

Diskusjonen gikk, blant annet på NRK, i sommer. Ikke minst etter at tannlege Carl Christian Blich sa at bedringen av tannhelsen fører til at det blir mindre behov for tannleger i fremtiden.

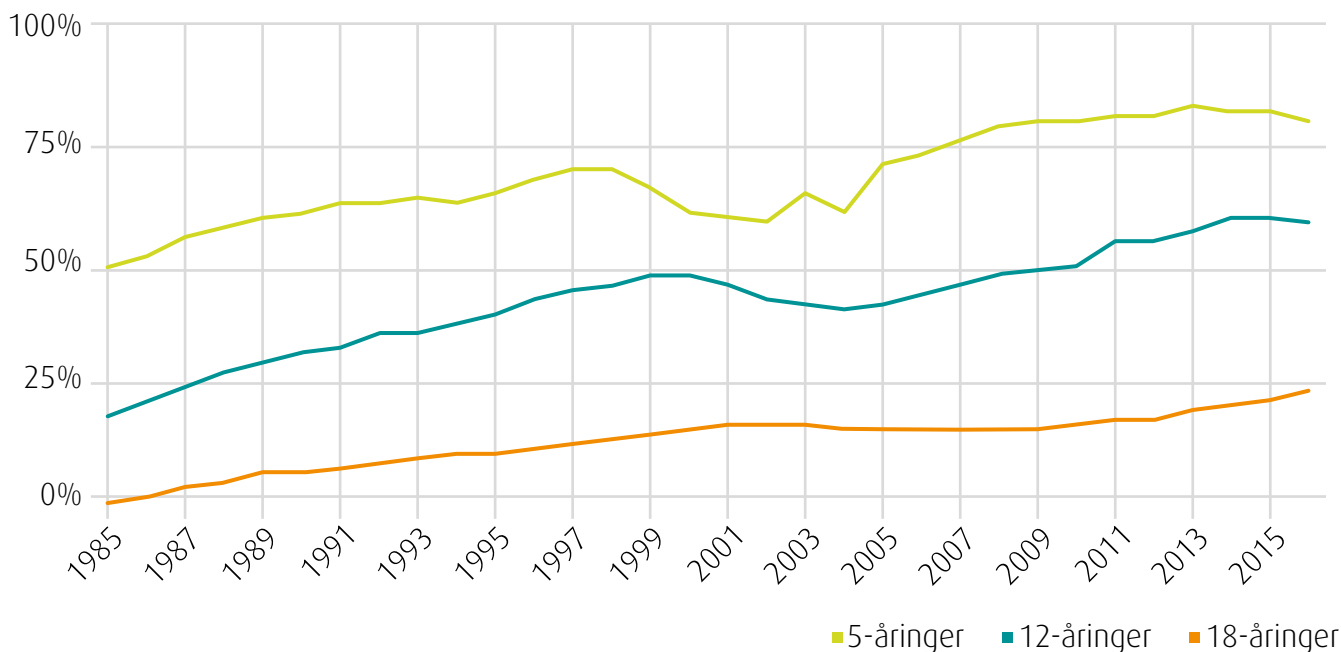
Forsker i SSB Nils Martin Stølen ga også uttrykk for at det ikke vil være nok å gjøre for tannhelsepersonellet hvis dagens antall opprettholdes, og at undersøkelser viser at tannleger allerede har for få pasienter.

Stølen etterlyste samtidig nye og mer presise prognoser for hvor mange tannleger vi faktisk vil trenge. ►►

Delen undersøkte/behandlet uten hull i tennene.

5-, 12- og 18-åringer

Kilde: Statistisk sentralbyrå

– Bare 15–20 år inn i fremtiden vil det være helt annerledes. Da vil dem med stort reparasjonsbehov være borte, sier Stølen til NRK.

Tannlege Blich mener at bedre tenner er bra, men at det også kan skape problemer for faget.

– Et så spesialisert fag krever mengdetrening for å holde seg god, og det vil bli vanskeligere å opprettholde den treningen når flere og flere tannleger deler på færre og færre oppgaver, sier han til NRK.

Ikke reduksjon

Det er Tannlegeforeningen enig i. Foreningens president Camilla Hansen Steinum tror på en større spesialisering i faget, som kan føre til at ikke alle utfører all behandling.

Hun vil imidlertid ikke gå med på en reduksjon av antall studieplasser. Foreningen vil at en god, norsk utdanning blir holdt ved like. Ikke minst fordi vi ikke vet hvilke behov fremtidens pasienter

kommer til å ha.

– Nye grupper vil fortsatt trenge tannbehandling, blant annet eldre. Vi lever lenger og beholder våre egne tenner. De som overlever kreft, får ofte også problemer og smerter i munnhulen, og vil trenge behandling, sier Steinum til NRK.

Hun legger til at blant annet antibiotikaresistens kan gi tannleger nye oppgaver, og at kosmetisk behandling også er i vekst.

– Tannlegeforeningen er opptatt av at utdanningene kontinuerlig må tilpasses samfunnets og pasientenes behov, sier Steinum.

Flytte oppgaver og samle utdanningene

Gerd Bang-Johansen er forbundsleder i Tannhelsesekretærenes Forbund. Hun understreker at det bare er samfunnsutviklingen som kan svare på om det blir behov for færre tannleger i fremtiden.

Dersom behovet for tannleger skulle avta, mener Bang-Johansen at flere av de

oppgavene som det i dag bare er tannlegene som kan gjøre, bør overføres til tannhelsesekretærene.

– I en tid hvor samfunnet får stadig nye oppgaver og strammere budsjetter, er dette god samfunnsøkonomi, sier hun.

– Hvorfor ville det være bedre samfunnsøkonomi?

– Fordi de er billigere enn tannlegene, og fordi det ville blitt en bedre utnyttelse av tannhelseteamet, som likevel er der.

– Er dagens tannhelsesekretærer i stand til å utføre mer avanserte oppgaver enn i dag?

– Ikke uten videre, men vi mener at dette er en grunn til å flytte tannhelsesekretæruddanningen fra de videregående skolene tilbake universitetet, der spesialiseringen kan gis, og der lærerkraftene har den spesialiserte utdanningen som kreves.

Bang-Johansen viser til at Aarhus Universitet har fusjonert tre utdanninger for å kunne utdanne hele tannhelseteam på samme sted, ikke minst for å få frem

«kompetente og samarbeidende utøvere».
– Dette fører til at vi blir bedre i stand til å utdanne team som er tilpasset fremtidens samfunnsbehov, og som raskere kan tilpasse seg ved endringer i samfunnet.

Det er ifølge Bang-Johansen mye vanskeligere å få endringer når yrkesgruppene utdannes ved forskjellige utdanningsinstitusjoner.

Mangler kunnskap

– Det er klart at utdanningskapasiteten må ta hensyn til sykdomsnivåene i befolkningen, sier professor Ivar Espelid ved Institutt for klinisk odontologi ved Universitetet i Oslo.

Likevel advarer Espelid mot at utdanningene blir døgnfluer. Det mener han ikke minst kan skje dersom justeringer i kapasiteten ikke baserer seg på pålitelige og relevante data.

Han minner om et alvorlig rekrutteringsproblem som oppsto på 1980-tallet, etter at lederen for Tannlegeforeningen gikk ut og advarte mot tannlegestudiet.

– Det oppsto store problemer. Vi måtte blant annet utlyse studieplasser flere ganger, sier han.

Store mangler

Espelid mener at utspillene som nå kommer, blant annet fra SSB, er dårlig fundert.

– Dataene det vises til, kommer fra undersøkelser som bare ser på antall fyllinger, og tar derfor ikke hensyn til andre nødvendige behandlinger. Det avspeiler en gammeldags tenkning der tannlegearbeid består i å legge fyllinger. Dessuten plukkes det ut tre unge aldersgrupper. Vi får ikke kunnskap om de voksne. Også vurderinger av hvordan kapasiteten er spredt rundt om i landet mangler, sier Espelid.

Han mener vi vet altfor lite om tannhelsen i forskjellige grupper av befolkningen til å konkludere med at det blir for mange tannleger.

– Det er bare å se rundt seg. På sykehjem er det mye som burde vært behandlet. Når jeg er ute blant folk, er det lett å se at det

finnes store, udekkede behov, men det handler også om hvordan tannhelsetjenester finansieres, sier professoren.

Ifølge Espelid er det mange grupper vi ikke har kunnskap om. Selv er han oppatt av pasienter med alvorlige sykdommer, som ofte har et dårlig utgangspunkt når det gjelder tannhelse.

– Vi vet rett og slett for lite om tannhelsen blant folk. Før vi helt sikkert vet at behovene er dekket, er det altfor tidlig å slå fast at vi har for mye tannhelsepersonell.

Advarer mot agendaer

Han advarer dessuten mot at de som uttaler seg, kan ha en interesse i at det blir utdannet færre.

– Det gjelder for eksempel hvis man er privat-tannlege i en by med mange tannleger. Vi må ta høyde for at noen styres av en egen agenda i denne type debatter, sier Espelid.

Espelid understreker at han langt fra er alene om å peke på mangelen på holdbar kunnskap om nordmenns tannhelse. Og viser til møter han har vært på i faglig sammenheng, der eksisterende tannhelse-data har blitt vurdert som upålitelige.

– Vi må rett og slett undersøke dette mye grundigere.

Vil flytte oppgaver

Espelid slutter seg til ønsket fra Bang-Johansen om å gi tannhelsesekretærene kliniske oppgaver.

– Tannhelsesekretærene kan jobbe mer klinisk, slik de allerede gjør i Sverige, sier han.

Han nevner både kostholdsveiledning og fluorlakking som eksempler på oppgaver som tannhelsesekretærene kan ta seg av.

– Jeg tror det kan føre til at disse oppgavene blir utført med større entusiasme. Dessuten blir det billigere, sier Ivar Espelid.

Variere mellom fylker

SSBs undersøkelse viser at andelen 18-åringer uten hull i tennene varierer fra fylke til fylke.

I Finnmark er andelen lavest. Der har ca. 15 prosent ikke hatt hull i tennene. Til sammenligning har Hedmark størst andel 18-åringer uten hull i tennene, ca. 33 prosent. Samtidig er andelen 18-åringer som er undersøkt i de to fylkene, ulik. I Finnmark ble 76 prosent av 18-åringene undersøkt, i Hedmark ble hele 89 prosent undersøkt.

Andelen med mer enn ni hull synker

Parallelt med at andelen som ikke har hatt hull i tennene øker, synker andelen med mange hull. Tall fra 2016 viser ifølge SSB at det er ca. ni prosent av 18-åringene som hadde mer enn ni hull i tennene. Det er en reduksjon på 42 prosent fra 2005.

Mange lavtlønnede dropper tannlegen

Samtidig viser annen SSB-statistikk at mange lavtlønnede dropper å gå til tannlegen fordi de ikke har råd, selv om de har et behov for tannbehandling.

I en artikkel i Aftenposten i juni i år ble dette knyttet opp mot en internasjonal sammenligning av ordninger for finansiering av tannhelse. Seniorrådgiver Arne Jensen sier til avisen at Finland ser ut til å ha en bedre finansieringsordning enn Norge når det gjelder å forebygge

sosial ulikhet i bruk av tannhelsetjenester. – Vi har ikke analysert dette inngående, men ut ifra de tallene vi har, virker det som at finnene har andre årsaker til å ikke gå til tannlegen sammenlignet med nordmenn, sier Arne Jensen, seniorrådgiver i SSB.

Samtidig viser annen SSB-statistikk at mange lavtlønnede dropper å gå til tannlegen fordi de ikke har råd, selv om de har et behov for tannbehandling

Mønsteravtalen er i havn

Lønnsoppgjøret for tannhelsesekretærer som følger Mønsteravtalen, er i havn. Mønsteravtalen gjelder for tannhelsesekretærer som jobber ved private tannklinikker. Årets mellomoppgjør har gitt en ramme på 2,4 prosent lønnsøkning.

Av: Vetle Daler

Årets lønnsoppgjør er et mellomoppgjør. Det vil si at det bare forhandles om lønn, og ikke de andre bestemmelsene i Mønsteravtalen.

– De sentrale tilleggene ble avtalt allerede under hovedoppgjøret i 2016, forklarer leder for ThsF Gerd Bang-Johansen. Det som er nytt i år, er at virkningsdatoen er flyttet én måned fra 1. august til 1. juli.

Individuelle lønnsamtaler

Bang-Johansen sier hun er glad for at virkningsdatoen er flyttet en måned.

– Det betyr at våre medlemmer får en måneds ekstra etterbetaling, sier hun.

I Mønsteravtalen heter det at man har krav på individuell lønnsamtale med sin

arbeidsgiver hvert år. ThsF-lederen oppfordrer alle medlemmer i private klinikker som følger avtalen, til å gjennomføre en slik lønnsamtale med sin arbeidsgiver.

– Dette punktet kom inn i avtalen i 2014, men jeg er usikker på hvor mange av våre medlemmer og arbeidsgivere som har startet opp med individuelle lønnsamtaler. Derfor er det viktig at våre medlemmer benytter seg av denne rettigheten til å forhandle om lokale lønnsstillegg, sier Bang-Johansen.

Mønsteravtalen er en minstelønnsavtale. Det betyr at den enkelte ansatte minimum skal avlønnes etter minstelønnstabellen. I en årlig lønsvurdering skal det tas hensyn til ansvar, kompetanse og resultatoppnåelse hos den enkelte.

Parat til å gi råd

Hvis du trenger råd og veiledning til hvordan disse lønnsamtalene skal gjennomføres, står ThsF og Parats rådgivere parat til å bistå.

– Lønnsamtalene bør gjennomføres i løpet av høsten, sier Bang-Johansen.

Hun minner om at Mønsteravtalen må være en del av arbeidskontrakten, eller være inngått som tariffavtale mellom Parat og arbeidsgiveren for at man skal kunne påberope seg krav i forbindelse med lønnsoppgjøret.

– Det samme gjelder der man har lang og ensartet praksis for å følge Mønsteravtalen. I slike tilfeller bør man også be om en lønnsamtale, sier Bang-Johansen.

Leder for ThsF, Gerd Bang-Johansen, oppfordrer alle medlemmer til å gjennomføre en lønnsamtale med arbeidsgiver.

Resultatene fra årets forhandlinger

Sentralt tillegg

De sentrale tilleggene var avtalt under hovedoppgjøret i 2016. Virkningsdatoen var imidlertid avtalt fra 1. august 2017. Den økonomiske rammen i år ga grunnlag for å fremskynde denne virkningsdatoen med en måned, slik at virkningstidspunktet for det sentrale tillegget er endret til 1.7.2017.

Minstelønnstabellen

Minstelønnstabellen var også avtalt i oppgjøret i 2016, men også virkningsdatoen for minstelønnen er endret til 1. juli 2017.

Ofte stilte spørsmål:

Spørsmål: Hvem er omfattet av Mønsteravtalen for tannhelsesekretærer?

Svar: Alle ansatte der det fremkommer av den individuelle arbeidsavtalen at Mønsteravtalen er gjort gjeldende; der

tannlegen har skriftlig klargjort at den gjelder, og der avtalen er skriftlig inngått mellom Parat, ThsF og arbeidsgiver.

Spørsmål: Hva kan jeg gjøre hvis min arbeidsgiver ikke følger Mønsteravtalen for tannhelsesekretærer?

Svar: Parat kan, via arbeidsgiverforeningen Virke, kreve at avtalen blir opprettet på din arbeidsplass. Hvis du ønsker at vi skal få avtalen opprettet på din arbeidsplass, ta kontakt med oss snarest.

Spørsmål: Skal deltidsansatte ha hele lønnsstillegget?

Svar: Nei, de skal ha et tillegg i henhold til den stillingsprosenten man har avtale om å jobbe.

Spørsmål: Jeg har høyere lønn en minstelønn, skal jeg likevel ha lønnsøkning?

Svar: Du har da krav på det sentrale til-

legget, samt at du har krav på en lønsvurdering.

Spørsmål: Vi har fått lønnsøkning tidligere i år, skal vi omfattes av dette oppgjøret?

Svar: Hvis du tidligere i år har fått lønnsøkning som minst er lik årets sentrale økning i minstelønn, har du ikke krav på ytterligere økning. Men husk at ingen skal lønnes under minstelønn.

Spørsmål: Kan jeg kreve mer lønnsøkning enn kun økningen i minstelønnen?

Svar: Det er fullt mulig å be om mer i lønn gjennom den årlige lokale lønsvurderingen, som du har krav på.

Spørsmål: Skal jeg få tilleggene tilbakebetalt siden de gjelder fra 1. juli?

Svar: Ja, du skal få det sentrale tillegget og minstelønnsatsen utbetalt, som om det var lønnen din fra 1. juli. Dette betyr at du får etterbetalt fra og med juli.

FAKTA

Sentrale tillegg – tabell

Stillinger	0 år	2 år	4 år	6 år	8 år	10 år	16 år
Assistent	6500	6500	6500	6500	6500	6500	6500
Fagarbeider/ tilsvarende fagarbeider- stillinger	7000	7000	7000	7000	7000	7000	9100

Ny minstelønstabell

Stillinger	0 år	2 år	4 år	6 år	8 år	10 år	16 år
Assistent	288 500	294 000	296 800	299 800	307 900	354 200	391 000
Tannhelse- sekretær	333 300	339 700	342 900	346 400	357 800	396 200	401 200

Mønsteravtalen for tannhelsesekretærer

Avtale som gjelder tannhelsesekretærer ansatt i private tannklinikker

Selve avtalen forhandles annethvert år, i hovedoppgjørene. Her forhandles både lønn og andre bestemmelser

Årets oppgjør er et mellomoppgjør, det vil si at det kun er lønsspørsmål som forhandles

Mellomoppgjøret 2017

Kommuneoppgjøret (KS):

Ramme på 2,4 prosent i tråd med resultatet i frontfaget. Sentrale tillegg i henhold til det som ble avtalt i hovedoppgjøret 2016 (se tabell), men virkningsdatoen flyttes fra 1. august til 1. juli.

Stillinger	0 år	2 år	4 år	6 år	8 år	10 år	16 år
Stillinger uten særskilt krav om utdanning	6500	6500	6500	6500	6500	6500	6500
Fagarbeider- stillinger/ tilsvarende fagarbeider- stillinger	7000	7000	7000	7000	7000	7000	9100

Oslo kommune:

Ramme på 2,4 prosent som gir et generelt tillegg på 2,15 prosent, minimum 9 000 kroner.

Staten:

Fordeling av den økonomiske rammen hvor om lag 1/3 gis som et generelt tillegg til alle og 2/3 går til lokale forhandlinger.

Denne løsningen betyr at alle får et generelt tillegg på 0,33 prosent fra 1. mai. Dessuten settes det av 0,8 prosent av lønnsmassen til lokale forhandlinger med virkning fra 1. juli. Til sammen gir dette et resultat som er i tråd med rammen fra frontfaget på 2,4 prosent.

Spekter (helseforetakene):

Det gis et generelt tillegg til alle medlemmer på 4000 kroner med virkning fra 1. juli 2017. Tilleggene er bruttotillegg, og deltidsansatte gis forholdsmessige tillegg. Det ble også avtalt nye minstelønnsgarantier.

Førstehjelpsberedskap på tannlegekontoret

Det er en fare for at førstehjelpsberedskap glemmes på mange tannlegekontorer. Sykepleier Jarbel Brevik sier det er like stor sannsynlighet for at noe alvorlig skjer med en pasient i tannlegestolen som alle andre steder, og stiller spørsmål ved førstehjelpkunnskapen og tilgjengelige ressurser.

Av: Amalie Solnørdal Nærø, foto: Gorm K. Gaare

Som tannlege og tannhelsesekretær har man ansvar for å ivareta pasienten mens han eller hun er på kontoret. Iblant skjer det uforutsette hendelser, men hvordan er ressursene og kunnskapene dersom uhellet virkelig er ute?

Alle har et ansvar

Anne-Gro Årmo er nestleder i Parat og har jobbet på tannlegesenter i over førti år. Hennes oppfatning av det offentlige er at man jobber regelmessig med førstehjelp og livredning.

Monica Brodahl er tannhelsesekretær og HMS-ansvarlig ved Galleri Oslo Klinikken. Hun har kun ringt 113 én gang på tretten år.

– Det har vært viktig å ha oksygen tilgjengelig på klinikkene. Mange steder i fylket jeg jobbet i, er det hjertestarter og annet utstyr liggende på klinikken. Det er derimot vanskelig for meg å si noe spesifikt om private klinikker, sier Årmo.

Hun understreker at det er forskjell på hvordan tannlegekontorene i landet drives. Noen steder er små, med kun én tannlege og én tannhelsesekretær. Andre klinikker er store og med mange ansatte.

– Det er klart at det er et vidt spekter i arbeidsoppgaver, og det er ulikt hvordan tannhelsesekretærer jobber. For de store, nye klinikkene kan det kanskje være en idé å lage nye systemer der man får mer spesifikke arbeidsoppgaver, mens det på små klinikker vil være mange ulike oppgaver som skal utføres, sier Årmo.

Årlig sjekk av førstehjelpsutstyret

Årmo sier at på ethvert tannlegekontor bør det finnes Epipen for anafylaktisk sjokk, selv om de færreste vil få bruk for den. Hun råder alle tannhelsesekretærer til å ta på seg ansvaret for å jevnlig sjekke at førstehjelpsskrinet er i orden.

– Sjekk at medikamentene ikke har gått ut på dato, og at alt er som det skal være i skrinet. Det er også en del av det å ha førstehjelpsutstyr på plass på tannlegekontoret, med regelmessig gjennomgang og utbytting av gammelt innhold, sier hun.

Hun tror det kan være en fare for at dette blir glemt på mange tannlegekontorer, nettopp fordi det er så sjelden at det er nødvendig med førstehjelp.

– Derfor kan det bli til at skrinet bare står i skapet og blir bortglemt, sier Årmo.

Oppdatert kunnskap om førstehjelp

Hun mener det er viktig at tannhelsesekretærene tar på seg ansvaret for at de er oppdatert, og at de kan førstehjelp. Om uhellet først er ute, kan man ikke bare hå-pe på at noen andre kan ta seg av førstehjelpen.

– Vi må passe på at vi får den faglige opplæringen vi trenger. En situasjon hvor det trengs førstehjelp kan bli svært kaotisk, og selv om vi skal ringe 113 ved alvorlige situasjoner, er det vi som utgjør forskjellen

på hvordan det kan ende, dette mens vi venter på profesjonell hjelp, sier Årmo.

Nestlederen sier det er et krav som helsearbeider å kunne nødvendig førstehjelp. I utdanningen som tannhelsesekretær går man gjennom en stor del med førstehjelp, men det er en fare for at dette forsvinner litt, jo lenger man har vært i yrket.

– Det ligger i utdanningen vår å kunne førstehjelp. Men i en litt travel hverdag, samtidig som man sjelden trenger å bruke disse kunnskapene, kan det nok glemmes litt bort, sier hun.

Årmo oppfordrer tannhelsesekretærer til å se hvordan det er på sin arbeidsplass.

– Still spørsmål om førstehjelp, og sørg for at du er trygg på hva du skal gjøre dersom noe uventet skjer, sier hun.

Ambulanshjelp på grunn av blødning

Monica Brodahl er tannhelsesekretær og HMS-ansvarlig ved Galleri Oslo Klinikken. Hun har kun ringt 113 én gang på tretten år.

På Galleri Oslo Klinikken er det ni behandlingsrom. Plassert i midten av rommene står klinikkens førstehjelpsskap.

– I skapet har vi alt det nødvendige. Vi har Epipen, som alle bør ha, bandasjer, sårvaske, munn-til-munn-duk, sier Brodahl.

Klinikken har ikke sin egen hjertestarter, men det finnes en tilgjengelig i bygget klinikken ligger i.

– Dette har de undersøkt, og alle ansatte er klar over hvor den er, sier Brodahl.

For nærmere fire år siden ringte klinikken ambulanshjelp på grunn av blødninger hos en pasient.

– Ambulansen kom på få minutter og tok med seg pasienten. Det var litt kaotisk i de sekundene vi skjønnte hvor alvorlig det var, men vi klarte å samarbeide godt, sier hun.

Klinikken har hatt førstehjelpskurs med Røde Kors, en god oppfriskning av kunnskapene.

– Førstehjelpskurs annethvert år tror jeg er lurt. Det er lett å få jernteppe i en

alvorlig situasjon, og man vet aldri når en slik situasjon kan oppstå, sier Brodahl.

Viktig at ansatte føler seg trygge på jobb

Jarbel Brevik er sykepleier ved Din Bedriftshelsetjeneste og har bakgrunn som ambulansefagarbeider. Han sier det er viktig å opprettholde et kunnskapsnivå i bedriften og være mentalt forberedt på at ting kan skje.

– Førstehjelpskurs er en fin gave til de ansatte. Jeg har kurset en del tannleger, og det som går igjen, er ofte at førstehjelpsutstyr ligger på ett sted, mens medisiner ligger et annet sted. Her kan det gjerne være bedre rutiner, sier han.

Brevik mener det er lurt å ha faste plasser til fast utstyr, og at ansatte på tannlegekontoret er sikre på at alle kjenner til hvor det nødvendige utstyret ligger.

– Vær kjent med hjertestarteren på jobb. Slike ting kan sørge for at alle de ansatte føler seg litt tryggere. Sett gjerne av tid hvert år der alle går gjennom rutiner for å friske opp hukommelsen litt. Snakk om hva som kan skje med en pasient, sier han.

Det kan også ifølge Brevik skje mindre alvorlige hendelser i tannlegestolen.

– Er det noen som er flinke til å håndtere besvimelser, så er det nettopp tannlegene og tannhelsesekretærene. Her er det mange gode rutiner. Men hva gjør man om ting skjer utover de «vanlige» besvimelsene, hva er neste steg, spør han retorisk.

Brevik sier det er viktig at de ansatte tør å stole på seg selv og ikke er redde. Det er jo faktisk like stor sannsynlighet for at noe alvorlig skjer i en tannlegestol som alle andre steder.

– Det handler først og fremst om å tørre å bry seg om en pasient som har mistet kontrollen over kroppen sin. En syk og skadd pasient har ikke kontroll over livet sitt akkurat der og da, derfor er det viktig at tannlegene og tannhelsesekretærene hjelper til med å ta kontrollen tilbake, nettopp gjennom å beherske førstehjelp, sier han.

Politisk betent tannhelse

Tennene skal fortsatt betales av egen lomme, med unntak av vanskeligstilte grupper. Det viser en runde med spørsmål fra bladet til representanter for de ulike partiene i Helse- og omsorgskomiteen på Stortinget.

Det har i lang tid blitt stilt spørsmål ved om tenner skal behandles på lik linje med resten av kroppen. Bladet Tannhelsesekretæren har stilt to spørsmål til helsepolitiske representanter for de ulike partiene.

Partiene svarer for seg

Spørsmålene vi har stilt er følgende:

– Når vi besøker legen, trenger vi bare betale egenandel. Hvorfor er ikke det samme tilfelle for tannleger?

– Hva er det viktigste ditt parti vil gjøre for å bedre tannhelsen?

Av: Claude Olsen

Kari Kjønaas Kjos, Fremskrittspartiet

– Jeg oppfordrer ofte personer til å sjekke ut regelverket for tannhelse. Det finnes svært mange tilstander som gir rett til refusjon. Slik refusjon henter tannlegen selv inn, mens pasienten kun betaler en egenandel. Det er viktig at tannlegene er flinke til å rettlede sine pasienter, slik at alle som har en rettighet, får denne innfridd.

– Vi har forbedret og utvidet ordningen for refusjon av tannhelse. Ifølge Tannlegeforeningen er det fortsatt rom for forbedringer og videreutvikling av ordningene som vi har i dag. FrP vil i samarbeid med Tannlegeforeningen fortsette å videreutvikle og forbedre ordningen.

Kari Kjønaas Kjos. Foto: FrP.

Kjersti Toppe, Senterpartiet

– Tannhelsetjenesten for voksne er i all hovedsak finansiert gjennom egenbetaling. Det er et mål for Sp å få ned egenandelene knyttet til tannhelse. I våre budsjetter har vi prioritert eldre og vanskeligstilte grupper. Tannlegeforeningen har anslått at regjeringen har spart inn 200 millioner ved ikke å justere trygdetakstene de siste tre årene, og at det med andre endringer som er gjort, nærmet seg 300 millioner i kutt i trygdestønader til pasientene siden 2014. Dette mener Sp er usosialt og feil utvikling.

Kristin Ørmen-Johnsen. Foto: Høyre.

Kristin Ørmen-Johnsen, Høyre

– Hvis vi sammenligner den norske befolkningen med befolkningen ellers i Europa, har vi gjennomgående god tannhelse i Norge. Høyre mener dette viser at folk ser en nær sammenheng mellom det å ta vare på egne tenner og det å ha gode resultater i form av friske tenner. Det må antas at det også har sammenheng med at manglende ivaretagelse av egne tenner får en konsekvens når man må dekke tannhelsetgiftene selv. Dagens tannlegeordning fungerer i tillegg bra for de aller fleste pasienter. Høyre mener derfor at en bør videreføre dagens system, og hvor de med store utgifter til tannhelse som følge av sykdom, får kostnadene dekket.

– Det å ha god generell tannhelse i befolkningen er bra. Derfor bør vi i hovedsak videreføre dagens system, men samtidig sikre oss at de som har sykdomsårsaker som fører til store tannhelsetgifter eller ikke er i stand til å ta vare på tennene sine, får bedre skjermingsordninger. I tillegg vil Høyre at kommunene skal overta ansvaret for den offentlige tannhelsetjenesten. Dette vil gi bedre oppfølging og mer sammenheng i tjenesten for de gruppene som i dag ikke får et godt nok tilbud av den fylkeskommunale tannhelsetjenesten, blant annet eldre som bor på institusjon.

– Tannhelsen i Norge er god, særlig i den yngre delen av befolkningen. Vi vil beholde den offentlige tannhelsetjenesten slik den er organisert i dag under fylkeskommunen. Det skal sikre en god tannhelsetjeneste for barn og ungdom til og med det året de fyller 18 år, psykisk utviklingshemmede i og utenfor institusjon, grupper av eldre, langtidssyke og uføre i institusjon og hjemmesykepleie, ungdom som fyller 19 eller 20 år i behandlingsåret, og andre grupper som fylkeskommunen har vedtatt å prioritere.

Kjersti Toppe. Foto: Sp.

Ketil Kjenseth, Venstre

– Rent prinsipielt har Venstre alltid ment at munnen er en del av kroppen, og bør dekkes slik andre helseutgifter dekkes av det offentlige. Dette er det mange partier som mener, men det er ingen som har funnet de milliardene på statsbudsjettet som det vil koste med en tannhelsereform. Utvidelse av den offentlige tannhelsetjenesten må skje gradvis, fordi ingen klarer å prioritere kostnadene uten at det vil føre nedprioritering av andre viktige oppgaver.

– Venstre vil gjennomgå refusjonsordningene for å inkludere lavinntektsgrupper og innføre en høykostnadsbeskyttelse.

Ketil Kjenseth. Foto: Venstre.

Ruth Grung, Arbeiderpartiet

– Det er bred politisk enighet om at «tennene er en del av kroppen», men vi har utfordringer med å finansiere fri tannlege til hele befolkningen. Ap har prioritert sårbare grupper, og gradvis har flere fått tannhelse finansiert fra det offentlige. Utgifter til offentlig tannhelse er et av de områdene som har hatt størst vekst – en tredobling de siste ti år.

– For å ta vare på det gode tannhelsearbeidet som er gjort i barndommen og over etableringskneiken, vil vi utvide ordningen til unge voksne, slik at de får 50 prosent refusjon utover 20 års-alderen. Arbeiderpartiet vil forbedre tannhelsetilbudet til ruspasienter, tung psykiatri og innsatte, og vurderer å overføre finansieringen fra fylkeskommunen til folketrygden for å sikre likeverdig tilbud uavhengig av bosted. Vi vil ha mer fokus på forebygging. Det gjelder spesielt eldre helse og studenter/elever som bor alene for første gang. Arbeiderpartiet vil også se på gode løsninger som våre naboland har for å hindre at folk på grunn av dårlig økonomi ikke får opprettholdt god tannhelse. Sverige har en ordning med prosentvis offentlig dekning når det er store tannlegeutgifter.

Ruth Grung. Foto: Ap.

Sentralstyremedlemmene Anne Fosshaug (t.v.) og Ellinor Brattset holder oversikten fra bakerste benk.

ThsF-kongressen

Det høres nesten ut som en bisverm når dørene åpnes og nesten 250 tannhelsesekretærer skal finne plassen sin i kongressalen på Gardermoen. I juni samlet ThsF tannhelsesekretærer fra hele landet seg for å gå igjennom helsepersonelloven, tannbehandlingskrekke og rotfylling.

Tekst og foto: Lill Fischer.

Leder i ThsF Gerd Bang Johansen og nestleder Anne Gro Årmo gleder seg til å ta imot deltakerne og sier det er viktig at tannhelsesekretærene får faglig påfyll.

– Som autorisert helsepersonell plikter vi å holde oss faglig oppdatert, sier Bang Johansen og legger til at ThsF-kongressen er en viktig plass for faglig påfyll for tannhelsesekretærer.

Rivende utvikling

Nestleder Anne Gro Årmo sier den første ThsF-kongressen ble arrangert i 2009.

– Etter den tid har vi hatt kongress annethvert år. Og antallet deltakere har økt hele tiden. Vi får mange gode tilbakemeldinger, og for mange er dette den viktigste plassen for faglig påfyll, sier hun.

ThsF er ifølge Årmo opptatt av å synliggjøre og dokumentere den opplæringen tannhelsesekretærene får, og at alle deltakerne skal få tilsendt kursbevis med beskrivelse av det faglige innholdet etter kongressen.

– Kursbeviset synliggjør og forteller arbeidsgiver hva tannhelsesekretæren har fått opplæring i, sier hun.

Mingling er populært

Bang-Johansen sier det er tredje gang deltakerne inviteres til å mingle kvelden før kongressen.

– Vi hadde det første gang i 2013, da var det 41 påmeldte, i 2015 var det 60, og i år var det 120, sier ThsF-lederen.

Hensikten med å starte samlingen med mingling er ifølge Bang-Johansen å legge til rette for at deltakerne

Fornøyde tannhelsesekretærer i en velfortjent pause.

Knut Fredrik Thornes foredrag om helsepersonelloven engasjerte.

Lydhøre og deltakende tannhelsesekretærer.

blir bedre kjent og danner nasjonale nettverk, slik at de kan drøfte ulike faglige problemstillinger med hverandre.

– Erfaringsutveksling og kompetansedeling blant tannhelsesekretærene er viktig, sier hun.

Høyt faglig nivå

Det er ikke hvem som helst som blir invitert til å holde foredrag på tannhelsesekretærenes kongress. De er opptatt av å få de beste, de med størst faglig tyngde innenfor sine fagfelt.

Dette året er det helsepersonelloven, tannhelsesekretærenes rolle i endodontisk behandling (rotfylling) og odontofobi (tannbehandlingsskrek) som er tema for konferansen.

– Tannhelsesekretæren har en viktig rolle i både endodontisk behandling og for å hjelpe pasienter med tannbehandlingsskrek. Vi jobber sammen med tannlegen og er ofte den første pasienten møter, sier Årmo.

Knut Fredrik Thorne er advokat og jobber i dag som seniorrådgiver i Visma Smartskill, men er kanskje mest kjent som tidligere generalsekretær i Norsk Pasientforening. En jobb han sluttet i, fordi han mente pasientene ikke fikk den hjelpen de hadde krav på.

– Tannhelsesekretær er en beskyttet tittel, og dere er autorisert helsepersonell og omfattet av lov om helsepersonell, sier Thorne.

Han er opptatt av at tannhelsesekretærene, som helsepersonell, skal dere yte faglig forsvarlig helsehjelp.

Øyvind Skjeldal om tannhelsesekretærenes oppgaver under rotfylling.

– Dette innebærer at arbeidet skal utføres i samsvar med de krav til faglig forsvarlighet som kan forventes ut fra helsepersonellens kvalifikasjoner, arbeidets karakter og situasjonen for øvrig, sier Thorne.

Han beskriver loven, hvilken praktisk betydning den har, og hvilke rettigheter og plikter tannhelsesekretærene har i sin yrkesutøvelse.

– Hva er faglig forsvarlig, og hvilke oppgaver kan tannlegen delegerer til tannhelsesekretæren, spør han.

Rotfylling

Endodontisk behandling er vel ikke akkurat det pasientene gleder seg mest til når de skal til tannlegen, og da trenger de god, faglig helsehjelp. Foredragsholder og tannlege med spesialistutdanning i klinisk odontologi Øyvind Skjeldal jobber som spesialtannlege ved Tannhelsetjenestens kompetansesenter i Nord Norge og underviser blant annet tannlegestuderer innen fagområdet oral medisin.

Med bilder, illustrasjoner og historier beskriver Skjeldal ulike former for endodontisk behandling, og hvordan tannhelsesekretæren kan bli en god samarbeidspartner for tannlegen under behandlingen.

Ikke tannlegeskrekk – men tannbehandlingsskrekk

Emma Kristvik Pettersen er tannhelsesekretær og jobber i et tilrettelagt tannhelsetilbud for tortur- og overgrepsofsatte og personer med sterk angst for tannbehandling i Tannhelsetjenestens kompetansesenter for Nord-Norge (TkNN).

– Det er som regel ikke tannlegen folk er redd for, men for tannbehandling. Derfor liker ikke vi å kalle det for tannlegeskrekk, men tannbehandlingsskrekk, angst eller odontofobi, sier Kristvik Pettersen.

Hun sier det er tannhelsesekretæren som tar imot pasienten.

– Det er viktig å være klar over hvordan vi møter pasienter. De må møtes med ydmykhet og respekt, og angsten må tas på alvor. Gjennomgang og forklaring av hvilken behandling pasienten skal få, virker ofte beroligende, sier Kristvik Pettersen.

Hun oppfordret deltakerne til å filme seg selv i pasientmøtet og viste selv filmer fra sine egne pasientmøter.

– Når jeg går gjennom filmene etterpå, ser jeg både på kroppsspråket mitt, hører ordene jeg bruker, og ikke minst ser jeg

Det manglet ikke på spørsmål fra salen.

hvordan pasientene reagerer. Dette er det mye lærdom i, sier Kristvik Pettersen.

Kjemp for alt som hva du har kjært

Hanne Kristin Rohde avsluttet dagen med foredraget «Kjemp for alt hva du har kjært». Rohde er kjent fra sin tid som leder i politiet, hvor hun frem til hun sa opp i 2014 var leder i Seksjon for volds- og seksualforbrytelser i Oslo politidistrikt.

Med skjemt og alvor beskriver Rohde sin historie, en historie hvor hun øser av sine erfaringer som mangeårig leder i politiet. Om den unge jenta som ikke våget å ta ordet i forsamlinger, og hvordan den samme dama håndterer et fulltallig pressekorps på pressekonferanse noen år etter.

Hennes tanker om dinosaurer i sjefsstolen og godt lederskap ser ut til å være gjenkjennelige og lærerike for mange av deltakerne.

– Sett deg ned i en stol og lat som du etterligner en veldig mektig person, skrev med beina, brei ut kroppen og ta så mye plass som mulig. Spre armene, legg dem gjerne bak hodet, skyt ut brystet og se sterk ut. Men det viktigste er å skrive. Sitt sånn i et par-tre minutter, så kan du forsøke å si til deg selv at du er liten, svak og ynkelig. Det går nemlig ikke, sier Rohde.

FLUX PRO KLORHEXIDIN

Inneholder både klorheksidin og fluor

NYHET!

Flux PRO Klorhexidin Skyll
0,12% Klorheksidin
0,2% NaF
0% Alkohol
Smak av Coolmint

Flux PRO Klorhexidin Gel
0,12% Klorheksidin
1000 ppm F
0% Alkohol
Smak av Coolmint

Flux PRO Klorhexidin inneholder både klorheksidin og fluor. Produktene er for kortidsbehandling eller etter anbefaling fra tannhelsepersonell. Som øvrige Flux produkter er de uten alkohol og parabener. Utviklet i samarbeid med skandinavisk tannhelse.

Dosering:

Voksne og barn over 12 år: Brukes 1–2 ganger daglig i inntil to uker eller etter anbefaling fra tannhelsepersonell. Skyllen har en praktisk doseringspumpe som gir riktig dosering hver gang.

FLUX®

Har du fluxet i dag?

Fra mai til juni i år sank arbeidsstyrken med 8000 personer, ifølge SSBs AKU-undersøkelse.

Tusenvis faller ut av arbeidsmarkedet

Debatten om ledighet er i endring. Nå handler den stadig mer om dem som melder seg ut av arbeidsmarkedet. Det mest skremmende er tendensen som viser at mange arbeidstakere og jobbsøkere fra midten av 20-årene til midten av 40-årene faller fra.

Av: Tellef Øgrim

Tradisjonelt handler arbeidsdebatten i stor grad om ledighet. Både tiltak mot økt ledighet og om selve målingen av ledigheten har vært fremme.

Debatten om målingen har særlig handlet om målemetodene som benyttes når henholdsvis NAV og Statistisk sentralbyrå gjør sine beregninger.

Metodene er svært forskjellige og gir forskjellige tall.

Høyere tall fra SSB

I Statistisk sentralbyrås AKU-måling (AKU=arbeidskraftundersøkelsen) måles ledighet gjennom intervjuer blant nordmenn. NAVs undersøkelse rapporterer om hvor mange som har registrert seg som helt ledige. SSBs

undersøkelse får med seg personer som søker arbeid uten å registrere seg hos NAV. Det gjelder særlig nykommere på arbeidsmarkedet som ikke har krav på dagpenger. Derfor er også ledighetstallene fra SSB gjennomgående høyere enn dem som rapporteres fra NAV. Dette er årsaken til at vi i realiteten har to forskjellige ledighetstall i Norge, ett fra NAV og ett fra SSB.

I takt

– Over tid beveger NAVs og SSBs ledighetstall seg stort sett i takt, sier Hilde Christiane Bjørnland, som er professor i økonomi på BI.

På kort sikt varierer likevel AKU-ledigheten mer enn NAVs tall. NAV publiseres hver måned og har dermed større nyhetsverdi enn SSBs tall.

– Under oljekrisen har imidlertid AKU-tallene blitt tillagt større vekt enn tidligere, fordi dataene fra AKU og NAV avviker mer over en lengre periode, sier Bjørnland.

Frem mot stortingsvalget i september ble det etter hvert mindre temperatur i debatten om selve ledigheten. Grunnen var at beregningene viste at ledigheten falt måned etter måned. Det gikk bedre for norsk næringsliv.

Skjult bombe

Derfor blir også sysselsetting et mindre aktuelt tema. Men det ligger en annen bombe enn arbeidsledigheten og lur. Den er laget av en ingrediens som i verste fall kan utgjøre en alvorlig trussel mot evnen til å opprettholde velferdsstaten, ikke minst i en fremtid preget av en stadig eldre og sykere befolkning.

Det handler om det faktum at stadig flere trekker seg ut av arbeidslivet.

Frafallet skremmer

Nordmenns deltakelse i arbeidslivet synker. Tidlig i 2017 viste statistikken tendens til økt deltakelse. Denne tendensen gikk i revers da nye tall kom i sommer, og bekreftet en trist trend som noen forskere har fulgt tett i lang tid. Fra mai til juni i år sank arbeidsstyrken, som inkluderer dem som har jobb og dem som er arbeidsledige, med 8000 personer, ifølge SSBs AKU-undersøkelse. Det finnes flere forsøk på forklaringer på hva som skjer, men like mange økonomer peker på at lavere deltakelse i arbeidslivet ikke er lett å forklare.

De beste forsvinner

Det er særlig en tendens til at mange arbeidstakere og -søkere som er i sin beste, arbeidsføre alder, fra midten av 20-årene til midten av 40-årene, faller fra arbeidsstyrken.

Sjeføkonom Kjersti Haugland i DNB Markets ga overfor DN tidligere i sommer uttrykk for at krisen i oljenæringen kan være en forklaring på det som skjer.

Ryggraden rakner

Professor Kjell Gunnar Salvanes leder Norges Handelshøyskoles senter for arbeidsforskning (CELE) og peker på at deltakelsen i arbeidsstyrken her i landet er stor. Likevel er det grunn til bekymring.

– Det som er bekymringen, er en jevn reduksjon over tid for den mannlige arbeidsstyrken og særlig for unge menn, sier han.

Salvanes viser til gjennomgang av statistikk fra 1970-tallet og oppover, gjort av forsker Simen Marcussen, som viser at fallet i sysselsetting siden 2008 er klart sterkest blant de yngste, men betydelig også for de litt eldre, som tradisjonelt utgjør ryggraden i arbeidsstyrken. Blant 30-åringer har sysselsettingsraten falt mer enn fem prosentpoeng bare siden 2008, og blant 40-åringer er fallet i overkant av tre prosentpoeng.

Fra trygd til arbeidsavklaring

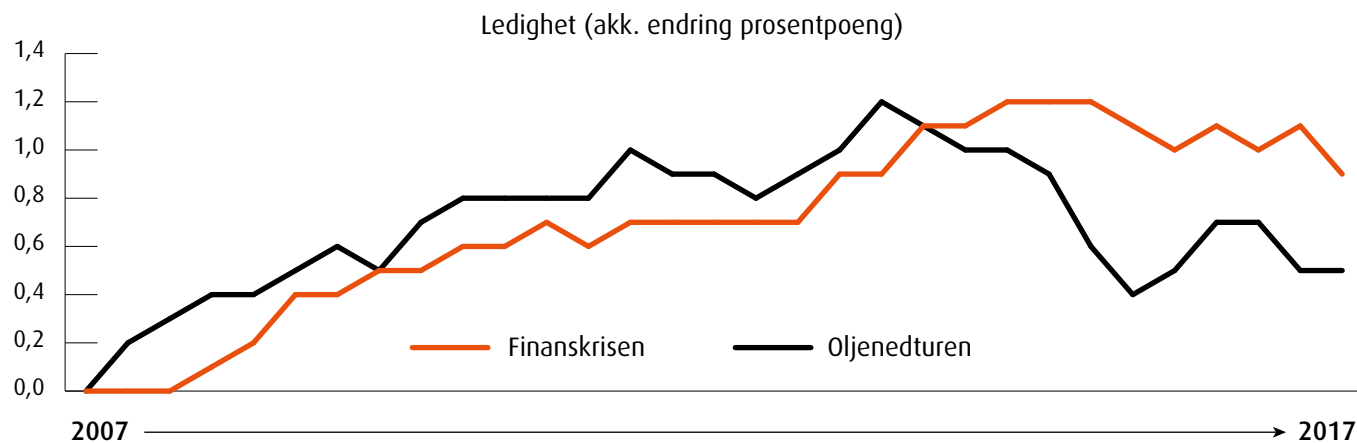
NHH-professoren peker på at nordmenn i arbeidsfør alder går over fra ledighets-trygd til andre støtteordninger, og dermed ikke lenger er, eller blir registrert, som arbeidssøkende. Disse er gjerne på arbeidsavklaringspenger eller uføretrygd.

– Er den nedgangen SSB registrerer foruroligende?

– Ja, men den er ikke overraskende, siden vi har sett at det har pågått over tid, sier Salvanes.

– Hva sier tallene om norsk arbeidsliv?

– Det er mange ting som fungerer godt i norsk arbeidsliv, med stor grad av mobilitet og fleksibilitet. Men det er en

Figuren viser ledigheten under finanskrisen sammenlignet med under oljekrisen.

REDUKSJON I ARBEIDSSTYRKEN

utfordring at så mange særlig unge menn mellom 20 og 35 ikke deltar, sier han.

– *Hvilke utfordringer reiser det for norsk økonomi / finansieringen av velferdsstaten i fremtiden?*

– Det er opplagt at et velfungerende arbeids- og næringsliv er hovedgrunnlaget for en velferdsstat, og når unge menn har en så kraftig reduksjon i deltakelse, er dette kanskje en av de viktigste utfordringene vi har, sier professoren.

Skolen er nøkkelen

Salvanes peker på stort frafall fra videregående, med svak tilknytting til arbeidslivet i utgangspunktet som resultat, som en mulig viktig årsak til det som skjer. Også sykdom kan spille inn.

– *Hva kan vi gjøre med det for å snu denne negative trenden?*

– Det er det vanskelig å svare nøyaktig på, siden vi har et uklart bilde av årsakene. Men min og andres forskning både nasjonalt og internasjonalt peker tydelig på at problemene starter tidlig, og kanskje til og med forsterkes gjennom skolen. Tidlig oppfølging er det viktigste virkemiddelet for å hindre frafall fra videregående skole, sier Salvanes.

– *Vil trenden fortsette?*

– Det ser jo ikke ut til at trenden svekkes, men det kommer vel an på tiltak også, sier Salvanes.

Under oljenedturen steg ledigheten (målt ved AKU) med 1,2 prosentpoeng på det meste, omtrent som under finanskrisen. Ledigheten er nå på vei ned igjen og er nå ca. 0,5 prosentpoeng høyere enn den var ved starten av oljenedturen, i desember 2014.

Sysselsettingen har med andre ord økt de seneste årene, men andelen av befolkningen som er sysselsatt, har falt.

– Det meste av dette fallet kom under finanskrisen, men fallet har flatet ut. Det er særlig blant de helt unge at fallet i sysselsettingen har vært høy. Noe av dette fallet skyldes at flere er under utdanning, sier Hilde C. Bjørnland på BI.

Selv om antallet under utdanning har økt, sier hun at det også er en økning av unge som hverken er under utdanning eller jobber.

– Økt innvandring har også bidratt til lavere total sysselsettingsandel i hele befolkningen, særlig blant de yngre, sier Bjørnland.

Få hjelp til tannlegeregningen

**Hull i tennene?
Sprukne fyllinger?
Rotfylling?**

Nå kan du få dekket utgifter til tannbehandling. Som YS-medlem får du tannhelseforsikring til en svært god pris.

Sjekk hva du betaler i måneden:

- 18–29 år: 47 kroner
- 30–49 år: 106 kroner
- 50–69 år: 170 kroner

**Ny
medlems-
fordel!**

**Les mer og kjøp YS Tannhelseforsikring
på norsktannhelseforsikring.no/ys**

parat

 Norsk
Tannhelseforsikring

Parat med egen kleskolleksjon

Dunjakke,
superlett
kun
849,-

Parat har valgt ut et lite utvalg kvalitetsklær. Medlemmer og tillitsvalgte kan bestille klærne i parat.shop.idegroup.no og betaler kun vår innkjøpspris.

Parat betyr at vi alltid står klar, uansett når du trenger hjelp. Et enkelt norsk ord som er tydelig i sitt budskap og som har fått Språkrådets pris for nettopp dette.

Fargen er oransje, som gir varme og som signaliserer glede, bevegelse og nytelse. Oransje virker oppløftende og den jager triste tanker på dør. Oransje stimulerer også til aktivitet, nysgjerrighet og kreativitet.

Skalljakke for vår og sommer. Vind- og vannavvisende i dame og herrestørrelse
555 kroner *

Hettegenser i økologisk bomull, leveres i dame og herrestørrelse
379 kroner *

T-shirt i økologisk bomull, leveres i dame og herrestørrelse
149 kroner *

Liten sekk, 17 liter
185 kroner *

Kabinkoffert 37 liter
Lett og solid koffert med fire hjul
1370 kroner *

* Frakt kommer i tillegg.

Arbeidsforhold i okkupert område

I juni har den palestinske Vestbredden vært okkupert av Israel i 50 år. Okkupasjonen har ført til vanskelige arbeidsforhold for mange og en splittet palestinsk arbeider- og fagbevegelse, men også de palestinske myndighetene får kritikk fra fagforeningene.

Tekst og foto: Bengt Sigvardsson

Etter noen ukers arbeid i Israel sommeren 2014 var begeret fullt for den 44 år gamle bygningsarbeideren Rizek Ibrahim Nimr fra Ramallah på den palestinske Vestbredden.

– Lønnen min i Israel var mye høyere enn på Vestbredden, men jeg sa opp fordi jeg enkelte ganger måtte stå tre timer i kø før jeg ble sluppet gjennom kontrollpostene til den israelske hæren i separasjonsbarrieren. Det var ekstremt utmattende. Jeg vil heller jobbe for lavere lønn på Vestbredden og ha det bedre psykisk, sier han.

Under israelsk kontroll

Vi møtes på kontoret til den palestinske hovedorganisasjonen PGFTU (Palestine General Federation of Trade Union) i Ramallah, hovedsetet for de palestinske selvstyremyndighetene på Vestbredden. I juni er det 50 år siden Israel okkuperte Vestbredden. Separasjonsbarrieren rundt Vestbredden som Rizek snakker om, ble påbegynt av Israel i 2002, og skal bli 720 km lang. Den er bare ett av flere problemer som okkupasjonen medfører for palestinske arbeidere.

– Man føler seg alltid omringet og ufri, sier Rizek.

Det var etter seksdagerskrigen fra 5. til 10 juni i 1967 at Israel okkuperte Vestbredden, inkludert Øst-Jerusalem og Gaza. Israel forlot Gaza i 2005, men området har vært under israelsk blokadé siden 2007. Etter Oslo-avtalen mellom Israel og PLO i 1993 ble Vestbredden delt opp i A-områder som kontrolleres av de palestinske selvstyre-

Den 44 år gamle bygningsarbeideren Rizek Ibrahim Nimr fra Ramallah er medlem i PGFTU-forbundet for bygningsarbeidere. Han jobber heller på Vestbredden for lavere lønn enn i Israel med høyere lønn.

myndighetene, samt B-områder der Israel kontrollerer sikkerheten og palestinerne siviladministrasjonen. Over 60 prosent av Vestbredden er imidlertid C-områder som er under fullstendig israelsk kontroll.

Mellom de ulike områdene er det israelske veisperringer. Rizek vet aldri når han kommer til og fra jobbene sine. Han føler seg ikke engang trygg i sitt eget hjem.

– Jeg bor i et A-område, men det finnes en israelsk militærsoner i nærheten. Den israelske hæren pleier også å gå inn i A-områder. Jeg er alltid bekymret for at noe skal skje, sier han.

Arbeidsledigheten på Vestbredden ligger rundt 28 prosent. I 2013 beregnet Verdensbanken at dersom palestinerne

fikk tilgang til C-områdene og naturressursene som ligger der, ville det innbringe 3,4 milliarder dollar i året. All import og eksport kontrolleres av Israel, det samme gjelder tilgangen til strøm og vann.

– Okkupasjonen har åpenbart en stor del av skylden for den høye arbeidsledigheten. Israel har jo stengt grensene og konfiskert mye land der palestinerne ikke kan starte nye virksomheter, sier han.

Fagorganisert

Rizek sluttet seg til fagbevegelsen høsten 2014, blant annet for å få helseforsikring som medlem.

– En annen grunn var at fagforeningen kan hjelpe meg med jurister hvis jeg begynner å jobbe i Israel og får problemer der, sier Rizek.

41 år gamle Wael Ahmed Awad, som er medlem i PGFTU-forbundet for serviceansatte, forteller at nesten alle på arbeidsplassen er med i fagforeningen og at de har kollektivavtale. Det er svært uvanlig på Vestbredden.

Det er svært få palestinske arbeidere som er fagorganisert. 41 år gamle Wael Ahmed Awad, som er medlem i PGFTU-forbundet for serviceansatte, forteller at nesten alle på hans nåværende arbeidsplass i Ramallah er med i fagforeningen, og at de har kollektivavtale.

– Men på de stedene jeg jobbet tidligere, motarbeidet arbeidsgiverne fagforeningene. De ansatte var redde for å få sparken om de meldte seg inn, sier Wael.

I flyktningeleiren Jalazone bor 30 år gamle Sheerin med mann og tre barn. Leiren ble anlagt for palestinere som flyktet eller ble fordrevet fra sine hjem i dagens Israel under krigen som fulgte da den jødiske staten ble grunnlagt i 1948. I dag er leiren en overbefolket forstad til Ramallah.

Sheerin er én av titusener av palestinere fra Vestbredden som jobber i Israel. Hun er ansatt som sekretær ved en medisinsk klinikk og trives i jobben. Hun har israelsk arbeidstillatelse.

– Jeg har faste arbeidsoppgaver, 90 dager betalt fødselspermisjon, forsikringer og andre rettigheter som finnes i den israelske arbeidslovgivningen. Hvert halvår heves lønnen min med 200 shekel (468 norske kroner), forteller hun.

Månedslønnen hennes er på 11 700 norske kroner. På Vestbredden ligger minstelønnen på 3 393 norske kroner i

måneden. Litt høyere er lønningene for de cirka 22 000 palestinere som jobber i noen av de over 140 israelske bosetningene som brer seg utover Vestbredden i strid med folkeretten. Tidligere jobbet Sheerin på en sminkefabrikk i en bosetning.

– Jeg mistrivdes. Arbeidet var hardt og uten faste arbeidsoppgaver. Vi måtte ofte jobbe overtid uten overtidsbetaling, sier hun.

Palestinsk arbeidslovgivning gjelder ikke i bosetningene, men i 2007 fastslo den høyeste domstolen i Israel at det gjør den israelske arbeidslovgivningen. Den ble ikke brukt på sminkefabrikken.

– Vi hadde ingen rettigheter overhodet. Ingen svangerskapspermisjon, ingen forsikringer, ingen sykepenger – ingenting, forteller Sheerin.

Svart marked for arbeidstillatelser

Palestinske fagforeninger får ikke drive virksomhet i bosetningene, og heller ikke på israelske arbeidsplasser. Sheerin kan ikke melde seg inn i israelske fagforeninger fordi hun ikke er israelsk statsborger. Hun og mannen Shady vil ikke oppgi etternavn. Å arbeide i bosetningene blir ikke sett på med blide øyne av alle.

– Men mange ser realistisk på det. Hvis man blir tilbudt 1 500 shekel (3 516 kroner) i månedslønn på en palestinsk

30 år gamle Sheerin er palestinsk arbeider i Israel. Hun får ikke være medlem av israelske fagforeninger.

arbeidsplass, men 3 000 shekel i en bosetning, så velger de fleste det siste alternativet, sier Shady.

Et stykke unna Sheerins hus sitter 36 år gamle Ahmed og 26 år gamle Muhammed og drikker te. De er bygningsarbeidere og tar jobber både på Vestbredden, i Israel og i bosetningene. De skaffer seg israelske arbeidstillatelser den uoffisielle veien.

Den palestinske bygningsarbeideren Muhammed må betale mellommenn for å fikse arbeidstillatelse slik at han kan jobbe i Israel.

Den høye arbeidsledigheten på Vestbredden i kombinasjon med at det er vanskelig å få arbeidstillatelse i Israel, har ført til et svart marked. Ifølge PGFTU er både falske og ekte israelske selskaper involvert.

– Våre mellommenn tar vanligvis 2 500 shekel for en arbeidstillatelse. Det tilsvarer en ukelønn. Hvis vi har uflaks, får vi ikke nok jobb til å tjene inn «avgiften», sier Ahmed.

De palestinske arbeiderne samles på forskjellige steder på den israelske siden der arbeidsgiverne kommer for å finne arbeidskraft. Siden arbeidet ikke er lovlig, beskyttes ikke arbeiderne av israelsk arbeidslovgivning.

– Får vi problemer med arbeidsgiverne, må mellommannen som fikset arbeidstillatelsen ordne opp i det. Han har ansvaret for oss, sier Ahmed.

– Det finnes mange mellommenn. Vi stiller høye krav til dem. Hvis én virker upålitelig, går vi bare videre til neste, sier Muhammed.

ARBEIDSFORHOLD PÅ VESTBREDDEN

De har aldri vurdert å melde seg inn i en palestinsk fagforening.

– Nei, for jeg tror ikke at de kan hjelpe meg og familien min hvis vi får problemer, sier Ahmed.

Splittet fagbevegelse

Situasjonen ser med andre ord forskjellig ut avhengig av hvor og hvordan de palestinske arbeiderne jobber. Selv fagbevegelsen er splittet. På Vestbredden, som har rundt 2,8 millioner innbyggere, finnes det nå seks føderasjoner.

Den siste i rekken er New Unions som ble godkjent som føderasjon i mars 2016. Den består av 28 forbund med 10 000 medlemmer, og har sitt hovedkontor i Tulkarm på den nordlige delen av Vestbredden.

– Okkupasjonen har ført til undertrykkelse og utnyttning av palestinske arbeidere og den hindrer oss i å utnytte ressurser som kunne skapt titusenvis av nye arbeidsplasser. Men alt kan ikke skyldes på okkupasjonen. Hvis gulvet mitt er skittent og skjorten min er skitten, kan jeg ikke skyldes på okkupasjonen, tordner lederen av føderasjonen Mohammed Blady.

Han mener at de palestinske myndighetene danser etter arbeidsgivernes pipe og at lønnstakerne har mistet tilliten til fagforeningene.

– Vår hovedprioritet er å gjenopprette verdigheten til de nasjonale forbundene og at arbeiderne skal få tilbake tilliten til dem. Arbeidernes interesser må komme først. Vi er uavhengige av regjeringen, arbeidskjøpere og politiske partier, sier han.

Mohammed Blady leder føderasjonen New Unions i Tulkarm.

Fatneh Abu Nasser er medlem i Forbundet for ansatte i frivillige organisasjoner. Hun har vært arbeidsledig siden 2010 og sitter i føderasjonen New Unions kvinneseksjon.

Mohammed hevder at tillitsvervene i PGFTU fordeles blant representanter for PLOs partier i riggede valg. Han er også kritisk til at PGFTU har en avtale med den israelske hovedorganisasjonen Histadrut.

– PGFTU behandler Histadrut som en partner, ikke som en del av okkupasjonen, sier han.

Kvinner blir diskriminert

Bare 13 prosent av de yrkesaktive på Vestbredden er kvinner. Fatneh Abu Nasser er medlem i New Unions-forbundet for ansatte i frivillige organisasjoner. Hun har vært arbeidsledig siden 2010 og sitter i New Unions kvinneseksjon. Hun forteller at kvinner har lavere lønn og utsettes for mer diskriminering enn menn. Mange blir seksuelt trakassert på arbeidsplassen.

– Kvinner kan ikke snakke åpent med familien om seksuell trakassering. Da ville skylden legges på dem. Det er en enorm oppgave å endre på dette, men vi jobber med det, sier Fatneh.

Samarbeid mellom Israel og Palestina

I PGFTUs lokaler i Ramallah forsvaret Husain Al-Foqahaa fra ledelsen i PGFTU avtalen som ble inngått med Histadrut under og etter Osloavtalen i 1993.

– Da fantes det 150 000 palestinske dagarbeidere i Israel. Vi var nødt til å gjøre noe med forholdene deres. Siden vi ikke hadde lov til – og fortsatt ikke har lov til – å representere dem i Israel, var det

ingen som kunne snakke på deres vegne, sier Husain.

Samtidig ble det trukket avgifter til Histadrut fra lønnen deres.

– De betalte fagforeningsavgifter uten å få noe igjen for det, sier han.

I avtalen forplikter Histadrut seg til å kontrollere at de palestinske arbeiderne har samme rettigheter som de israelske. Av fagforeningsavgiftene skal halvparten gå til PGFTU. Husain sier imidlertid at PGFTU ofte må engasjere israelske arbeidsrettsjurister ved konflikter. Han forteller videre at det har blitt trukket milliarder av dollar fra palestinske arbeideres lønninger, og at disse pengene har gått til Israels nasjonale fond. Det blir nå ført diskusjoner om å overføre pengene til PGFTU og de palestinske selvstyremyndighetene.

– Hvis vi lykkes, skal pengene gå til det palestinske sosialforsikringsfondet, sier Husain.

Husain Al-Foqahaa sitter i ledelsen for PGFTU. Han forsvaret PGFTUs avtale med den israelske hovedorganisasjonen Histadrut som ble inngått under og etter Osloavtalen i 1993.

En av PGFTUs seire i senere tid er at myndighetene, etter ca. fire år med forhandlinger, vedtok en lov om sosialforsikring for ansatte i privat sektor.

– Vi lyktes i å overtale presidenten til å vedta loven i september 2016. Mest sannsynlig vil loven bli implementert i 2018, sier Husain.

Myndighetenes maktbruk

På Vestbredden er arbeidsforholdene verst for de palestinske arbeiderne i bosetningene.

– De har ingen rettigheter og arbeider ofte i et farlig miljø. De fleste er dagarbeidere. De med månedslønn har mange merkelige fradrag på lønsslippene sine, sier Husain.

Bosetterne er riktignok ikke alene om å utnytte arbeiderne. På mange palestinske arbeidsplasser ligger lønningene under minstelønn, sikkerhetsforskrifter ignoreres og ansettelsestryggheten er lik null. Husain anslår at arbeidslovgivningen bare er implementert på 40 prosent av arbeidsplassene.

– Og nå vil bedriftslederne endre arbeidslovgivningen. Arbeidsdepartementet meglar mellom dem og oss, men det er en sterk relasjon mellom bedriftslederne og regjeringen. Mange i regjeringen er teknokrater som også er forretningsmenn, forteller Hussain.

Splittelsen i fagbevegelsen utnyttes av myndighetene.

– Alle forhandlingene trekker ut i tid fordi myndighetene sier de må rådføre seg med alle forbundene, sier han.

Myndighetene legger seg også opp i PGFTUs anliggender. I 2016 avholdt PGFTU sin femte kongress, til tross for at myndighetene hadde oppfordret dem til å utsette den.

– Da frøs myndighetene bankkontoen vår i ni måneder som en kollektiv straff, sier Husain.

Kontoen ble åpnet igjen etter internasjonal press og etter at PGFTU hadde gått med på «ydmykende» vilkår. Det gikk blant annet på at kongressen og valget til tillitsverv ble omgjort, samt at myndighetene fikk utnevne en del av kandidatene. – Det er den verste avtalen vi noensinne har inngått, sier Husain.

PGFTUs mål nå er å forene arbeiderbevegelsen og å arbeide for en uavhengig og demokratisk fagbevegelse, noe som er stikk i strid med påstandene om at PGFTU er under foten på PLO. Husain innrømmer at kritikken ikke er uberettiget. Systemet er inngrodd. Også dette vet regjeringen å utnytte.

– Den svekker oss ved å utnytte representantenes partitilhørigheter. Vi prøver å endre på dette, men har ikke lyktes 100 prosent ennå, sier han.

Lærerstreik og seier

I november 2014 gjorde myndighetene føderasjonen av forbundene til de offentlig ansatte ulovlig etter en bølge med streiker og protester. Ett forbund overlevde likevel, og det var det palestinske lærerforbundet. Lærerne lammet nesten Vestbredden i begynnelsen av 2016.

– Myndighetene forsinket gang på gang implementeringen av en avtale fra 2013 om bedre lønn samt lønnsøkning og opprykk basert på antall år i arbeid, sier Amjad Daoud Hasan Saleh.

Vinnere. Lærerne Amjad Daoud Hasan Saleh og Fayhaa Albash er med i ledelsen i det palestinske lærerforbundet og deltok i den ville lærerstreiken i 2016 som førte til at lærernes krav ble innfridd.

Amjed sitter i ledelsen for lærerforbundet og vi sitter sammen på hovedkontoret deres i Ramallah.

– Vi ga myndighetene en tidsfrist på å ordne opp i dette. Da de ignorerte oss, begynte vi gradvis å heve røsten. Det utviklet seg til en vill lærerstreik tidlig i 2016, sier Fayhaa Albash, som er forbundets internasjonale talsperson.

35 000 lærere streiket og protesterte.

– Den gamle forbundsledelsen ble tvunget til å gå av da de ikke klarte å få gjennom kravene våre, sier Amjad.

– Til slutt sa presidenten til myndighetene at de måtte innfri kravene våre. I dag er 90 prosent av avtalen oppfylt, de øvrige

løftene håper vi vil bli innfridd snart, sier Fayhaa.

Det var likevel ikke bare streiker og protester som gjorde at lærerforbundet overlevde. Amjad forteller at forbundet alltid har vært lojalt mot PLO og hatt en spesiell plass i organisasjonens hjerte. – Så lenge PLO eksisterer, kommer vi også til å gjøre det, avslutter han.

Histadrut forsvarer dagens system

Avital Shapira leder avdelingen for internasjonale relasjoner i den israelske hovedorganisasjonen Histadrut. Hun forteller at man etter avtalen med PGFTU i 1993 har overført millioner av dollar til PGFTU samt sikret at de palestinske arbeiderne i Israel har samme rettigheter som israelske arbeidere, uansett om de er med i en palestinsk fagforening eller ikke. – Noen palestinske arbeidere støter naturligvis på problemer, men de fleste gjør det ikke. Vi gir dem gratis rådgivning, oppmuntrer dem til å kreve rettighetene sine og har også dannet komitéer for palestinske arbeidere innenfor byggesektoren der de fleste palestinerne jobber, sier hun.

Histadrut behandler ikke, og kan ikke kommentere palestinske arbeideres problemer utenfor arbeidsplassene i Israel, som for eksempel det svarte markedet for israelske arbeidstillatelser. Man har heller ingen innflytelse på arbeidsplassene i de israelske bosetningene på Vestbredden, verken når det gjelder israelske eller palestinske arbeidere.

– Arbeiderne der er ikke tilsluttet Histadrut og ingen betaler medlemskontingent. Jeg forstår at mange palestinere jobber der fordi lønningene er mye høyere og fordi de beskyttes av den israelske arbeidslovgivningen, sier Avital.

Hun vet imidlertid ikke om det finnes noen instans som kontrollerer at arbeidslovgivningen følges i bosetningene.

– Histadrut er ikke et organ som implementerer lover. Vi kan saksøke en arbeidsgiver som bryter dem, men mer kan vi ikke gjøre, avslutter Avital.

En mediebransje i endring

Parats underorganisasjon, Parat Media, organiserer ansatte i mediebransjen – en bransje som er i stor endring. May Thingelstad og Janne Bjerkås Haraldsen er tillitsvalgte i Norges fjerde største mediekonsern.

Av: Vetle Daler

Faksimile: Norsk presse rapporterer jevnlig om kutt og nedleggelse.

Parat organiserer mange ansatte i mediebransjen. May Thingelstad er tillitsvalgt i Aller Media og står midt oppe i omstillinger og fusjoner.

Mediebransjen endres raskt, papirutgavene av aviser og blader synker i opplag, og stadig mer av innhold og annonsering foregår digitalt. Dette får konsekvenser for Parat-medlemmer organisert i underorganisasjonen Parat Media.

Kulturer smeltes sammen

May Thingelstad og Janne Bjerkås Haraldsen jobber i Aller Media, som er et konglomerat av publikasjoner og tjenester, både på papir og nett. Også i Aller har det skjedd store endringer de siste årene.

I 2008 fusjonerte AFJ (Allers familiejournal) og Se og Hør-forlaget, og ble til Aller Media. I 2013 kjøpte Aller Media den gamle kultur-, debatt- og tabloidavisen Dagbladet. Resultatet ble et stort konsern med tilbud innen alt

fra lettere underholdning til politikk og kultur.

Sammenslåingen betyr også at to ulike bedriftskulturer skal smeltes sammen til én. – Vi skal forene to kulturer og samtidig samle oss mot et marked i endring. Sterke ytre krefter påvirker oss veldig, men skaper også nye muligheter i et stort konsern, sier May Thingelstad.

Hun har sin bakgrunn fra salgsvdelingen i Dagbladet. Janne Bjerkås Haraldsen har 22 års fartstid i administrasjonen i Se og Hør og Aller.

Klubber smeltes sammen

Parat har totalt rundt 40 medlemmer i Aller, hvorav rundt halvparten kommer fra tidligere Dagbladet.

Ifølge de to Parat-tillitsvalgte, som kom fra hver sin leir, har fusjonen gått greit. Klubbssamarbeidet fungerer godt, blant annet gjennom to runder med felles lønnsforhandlinger.

– Vi sitter ikke på hver vår tue, men samarbeider godt, forteller de.

Nå skal de to klubbene formelt bli én.

– Det er sterke bedriftskulturer i både Dagbladet og Aller, sier Thingelstad.

Hun er opptatt av å bevare egenarten – at merkevarene fortsatt står sterkt, samtidig som man blir en del av et større fellesskap.

– Jeg tror det er mulig å bevare kjærligheten til enkeltprodukter samtidig som man tenker på tvers av produkter og kanaler. Jeg kommer nok til å fortsette å ha hjertet i Dagbladet, sier Thingelstad.

Aller har samlet flere av sine virksomheter i eget hus, der man i dag finner kjente nasjonale merkevarer som Dagbladet, Se og Hør, KK og SOL.

May Thingelstad og Janne Bjerås Haraldsen jobber i Aller Media, et konglomerat av publikasjoner og tjenester, både på papir og nett.

”Jeg tror det er mulig å bevare kjærligheten til enkeltprodukter samtidig som man tenker på tvers av produkter og kanaler.

Tillitsvalgt May Thingelstad

”Vi har mange bein å stå på. Aller Media er som et tusenbein.

Tillitsvalgt Janne Bjerås Haraldsen

Mer og mer digitale

Aller Media satser mye på digitalt innhold og digitale tjenester i tillegg til avis og blader. De to tillitsvalgte er enige om at det gjelder å henge med når endringene skjer så fort som de gjør nå.

– Man må være på, ellers blir man fort akterutseilt. Vi må henge med i svingene, sier Haraldsen.

May Thingelstad er enig.

– Man må gripe de mulighetene som ligger der. Det nytter ikke å sove i timen.

Hun mener utviklingen med et fragmentert mediemarked, og en ny konkurransesituasjon, er både utfordrende og spennende.

Nye produkter

Aller Media satser også på en rekke andre områder, som event og lesereiser, og har også eierandeler i innholdsmarkesføringsbyrået Redink og slankeselskapet Grete Roede.

– Vi har mange bein å stå på. Aller Media er som et tusenbein, sier Janne Bjerås Haraldsen.

Smertefullt

Aller Media har siden sammenslåingen med Dagbladet også hatt nedbemanningsskiver. Nedbemanning er alltid smertefullt, selv om man løser det med frivillige sluttpakker.

Thingelstad sier de tillitsvalgte har hatt god dialog med ledelsen underveis.

– Vi i Parat Media har alltid lagt vekt på at vi må ha et godt internt arbeidsmarked – at folk skal ha muligheten til å flytte seg innen konsernet. Det er viktig at folk har muligheten til å komme seg videre inn på vekstområdene våre, sier hun.

Bistand fra Parat

De to tillitsvalgte er fornøyd med bistanden de har fått fra Parat Media, i tillegg til Parats advokater og rådgivere i nedbemanningsprosesser og i andre saker. – Det har fungert utrolig bra. Parat Medialeder Liz Ovesen og Parats advokater er utrolig «på», sier May Thingelstad.

Hun sier at det som tillitsvalgt har vært veldig interessant og givende å kunne

bidra som coach og rådgiver overfor medlemmene.

– Det gir en god følelse å kunne hjelpe folk.

Leder av Parat Media, Liz Ovesen, organiserer ansatte i mediebransjen som jobber med salg/ marked, IT, administrasjon, utvikling, medieanalyse, distribusjon, produksjon, i tillegg til redaksjonelt arbeid innen forlag.

Aller

Aller Media

Det fjerde største medieselskapet i Norge med en omsetning på ca. 1,8 milliarder kroner.

Multimedialt mediekonsern som omfatter kjente nasjonale merkevarer som blant annet Dagbladet, Se og Hør, KK og SOL.

I tillegg til medievirksomhet eier Aller Media en rekke selskaper innenfor Marketing Services, samlet i Ahead Group. Aller Media har også eierandeler i nyttetjenesten Grete Roede AS.

Selskapet beskriver seg selv som teknologifokusert, og de eier flere selskaper innenfor innholdsproduksjon i ulike kanaler, konseptutvikling, kommunikasjon, content marketing, sisteledds-markedsføring, tjenstedesign, CRM, søkemotorer og sosiale medier samt nyttetjenester.

Rundt 600 ansatte i Norge. Eies av Aller Holding A/S og har søster-selskaper i Sverige, Danmark og Finland.

Parat Media

Bransje- og arbeidstakerorganisasjon for ansatte i mediebransjen som jobber med salg/marked, IT, administrasjon, utvikling, medieanalyse, distribusjon, produksjon samt redaksjonelt arbeid innen forlag. Parat Media ledes av Liz Ovesen.

Radikale endringer

Kommunikasjonsrådgiver og skribent Hans-Petter Nygård-Hansen mener mediebransjen slik vi kjenner den i dag, vil være fundamentalt endret i løpet av noen få år. Vinnerne blir de som mestrer teknologien best.

Av: Vette Daler

Nygård-Hansen skriver på egen blogg at fremtidens mediehus vil kontrollere hele «økosystemet». Selskaper som Google og Facebook har på få år blitt internasjonale giganter som kontrollerer mer og mer av det Hansen kaller økosystemet – innhold, distribusjon og ikke minst annonsene. Når disse gigantene kobler dette sammen ved hjelp av «big data», enorme datamengder med opplysninger om brukerne, får det en eksplosiv kraft.

Heldigalt om få år

Han mener denne utviklingen endrer hele mediebransjen, også i Norge. – For norske mediehus vil det ikke være tilstrekkelig i fremtiden å være god på en isolert plattform – selv om plattformen brer om seg på forskjellige enheter som laptop, nettbrett og mobil. Nøkkelen er at vi som brukere er pålagt. På den måten kan dataene struktureres, og redaksjonelt og kommersielt innhold kan sømløst flyte mellom de forskjellige enhetene vi benytter oss av, skriver Nygård-Hansen.

Taperne blir ifølge Nygård-Hansen de som ikke tilrettelegger og optimaliserer innholdet via internett, utnyttet ved hjelp av stordata, og levert uavhengig av enhet og form.

Førsteamanuensis ved BI Erik Wilberg er enig. – Vi har ikke sett slutten på endringene i mediebransjen. I 2020 er bransjen trolig 100 prosent digital. Mediebransjen ristes i grunnvollene. Farten i forandringene er større enn

noen gang. Hele bransjen, uten unntak, må omstille seg raskere enn det mange trodde bare for et par år siden, uttaler Wilberg på BIs egne nettsider.

Færre journalister

Som en følge av kuttene i mediebransjen de siste årene går også antallet søknader til landets journalistutdanninger ned.

– Det finnes færre faste årsverk i bransjen, og det er flere ulike yrker i mediehusene nå enn før, sier dekan ved avdeling for mediefag ved Høgskulen i Volda, Audhild Gregoriusdotter Rotevatn, til Kampanje.

Hun sier at ikke alle som blir ansatt i en redaksjon, er klassiske journalister.

– En del ansatte, og særlig de unge, har andre typer medieutdanninger, eller helt andre utdanninger. Der en før «måtte» ha journalistutdanning, finner man nå ansatte med kommunikasjonsutdanning, kreative studier, programmering og mediedesign, sier hun.

Hun peker på at dette skjer samtidig som antall studenter innen ulike IT-fag skyter i været.

Kommunikasjonsrådgiver Hans-Petter Nygård-Hansen er ikke i tvil om at medieselskapene som satser på teknologi, vil stikke av med seieren i konkurransen fremover.

– Vinnerne blir de som først og fremst definerer seg som et teknologiselskap, skriver han.

(Kilder: bi.no, kampanje.com, hanspetter.info)

Parat
informerer

1. oktober er fristen for å søke utdanningsstipend.

Utdanningsstipend

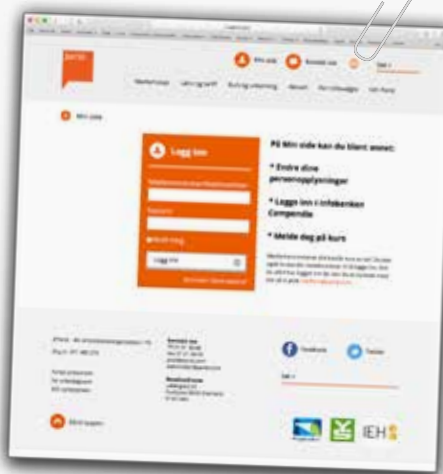
Vi minner om at fristen for å søke om utdanningsstipend fra Parat er 1. oktober. Utdanningsstipendet er ment som et tilskudd til medlemmer og tillitsvalgte som ønsker å utvikle sin kompetanse i organisasjons- og yrkesliv.

Økende kompetansekrav og et nytt utdanningssystem stiller stadig større krav til dem som allerede er i arbeid. Kompetanseutvikling hos den enkelte arbeidstaker vil være nødvendig for å hevde seg i konkurransen om å beholde jobben eller for å skaffe seg nytt arbeid. Du finner søknadsskjema på parat.com, se «Min side».

Medlemsregisteret informerer

Er det lenge siden du har sjekket om de opplysningene vi har registrert på deg, er riktige? På nettsiden parat.com og «Min Side» kan du som medlem sjekke at vi har korrekte opplysninger om deg. På «Min side» kan du også se kontaktinformasjon til tillitsvalgte, søke stipend og endre passord. Du kan også opprette avtalegiro dersom du ikke har det fra før, og du har tilgang til å bruke Compendia, som er et oppslagsverk der du finner svar på det meste om lover og regler knyttet til arbeid og fritid.

Får du av en eller annen årsak ikke tilgang til «Min side», ta kontakt med oss på e-post medlem@parat.com for å få hjelp.

YS-stat inviterer til dagskurs

Er du opptatt av omstilling i staten, ny lov om statens ansatte eller informasjon om tariffoppgjøret, kan vi anbefale dagssamlinger som arrangeres i Oslo mandag 9. oktober og Bergen tirsdag 24. oktober

Påmelding sendes kurs@parat.com. Parat har begrenset antall plasser på de ulike samlingene, og det vil bli foretatt en prioritering om det blir mange påmeldte. Samlingen i Oslo 9. oktober vil bli videooverført, slik at interesserte kan følge sendingen på Parats webside denne dagen.

Parat-rådgiver, Sandra Borch, på vei til Stortinget. Foto: Sp.

Parat på Stortinget

Sandra Borch, som er ansatt som rådgiver ved vårt regionkontor i Tromsø, er nå valgt som stortingsrepresentant. Parat gratulerer Sandra med nye og ansvarsfulle oppgaver.

Borch har en allerede en lang politisk karriere, både som kommunestyre-representant, fylkestingsrepresentant, leder av Senterungdommen og vara-representant til Stortinget fra 2009 til 2013. For stortingsperioden 2017 til 2021 er Sandra Borch valgt som fast stortingsrepresentant for Troms og Senterpartiet.

Parats medlemsfordeler

Du kan spare mye ved å bruke Parats medlemsfordeler og nyte godt av noen av markedets beste forsikringer, og gode låne- og spareavtaler. Som medlem får du også tilgang til en rekke advokater med spesialkompetanse, der arbeidsrettslig bistand er gratis. Du kan i tillegg få en times gratis konsultasjon med advokat i privatrettslige saker.

Rabatt på hotell, leiebil, drivstoff og strøm er andre fordeler du har tilgang til, se parat.com for detaljer og mer informasjon.

Parats regionutvalg (RU)

■ RU region Nord (Finnmark, Troms, Nordland):

Leder: Lars Raymond Holm, Luftfartstilsynet

E-post: Lrh@caa.no

Johanne Hagerupsen, Høgskolen i Harstad

E-post: johanne.hagerupsen@hih.no

Øivind Østbø, Remiks

E-post: oivind.ostbo@remiks.no

Anne-Katrine Thomassen, Brønnøysundregisterne

E-post: akt@brreg.no

Tor-Fredrik Olsen, Finnmark Fylkeskommune

E-post: tor.fredrik.olsen@ffk.no

Line Anett Paulsen, Securitas, Leknes Lufthavn, Ungrepresentant

E-post: line_hoseth_88@hotmail.com

■ RU region Midt (Nord- og Sør Trøndelag, Møre og Romsdal):

Leder, Jannike Hanssen, Statens vegvesen

E-post: Jannike.hanssen@vegvesen.no

Morten Mørch, NTNU

E-post: Morten.morch@ntnu.no

Siri Finseth, Helse Nord-Trøndelag

E-post: Sirs.finseth@helse-nordtrondelag.no

Grete Kambuås, Boots Apotek

E-post: gretkam@online.no

Marit Holstad Aarsæther, Høgskolen i Volda

E-post: maritaa@hivolda.no

Mona Nerland, Politiet i Molde, Ungrepresentant

E-post: mona.nerland@politiet.no

■ RU region Øst (Østfold, Hedmark, Oppland, Oslo og Akershus):

Leder: Hilde Margrete Bjørklund - Cappelen Damm AS

E-post: hilde.bjorklund@cappelendamm.no

Bente Iren Tollefsen Moen - Statens Pensjonskasse

E-post: bente.iren.moen@spk.no

Stein Grindheim - SAS Ground Handling

E-post: stein.grindheim@sas.no

Ronny Kjønso - Asko Øst

E-post: ronny.kjonso@asko.no

Anja P. Ahlstrøm – NIBIO

E-post: Anja.Ahlstrom@nibio.no

Hans Andreas Bøhmer, Securitas i Oslo, Ungrepresentant

E-post: hanboh@gmail.com

■ RU region vest (Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane):

Leder: Rune Skaar, Bergen kommune

E-post: rune.skaar@bergen.kommune.no

Vidar Alfei, NAV Økonomiteneste

E-post: vidar.alfei@nav.no

Hege Solbakken Sæbo, Stavanger Aftenblad AS

E-post: hege.solbakken.saebo@aftenbladet.no

Wibecke Søråas Onarheim, Gulating lagmannsrett

E-post: wibecke.soraas.onarheim@domstol.no

Gro Nondal Buvik, Sognekraft AS

E-post: gro.nondal.buvik@sognekraft.no

Erik Andreassen, Gate gourmet i Bergen, Ungrepresentant

E-post: eandreassen@gategourmet.com

■ RU region Sør (Aust- og Vest Agder, Telemark, Vestfold og Buskerud):

Leder: Ragnhild Negård - NAV

E-post: ragnhild.negard@nav.no

Nina Ødegård – Høyskolen i Buskerud og Vestfold

E-post: Nina.Odegard@hbv.no

Cecilie Holt, NAV

E-post: cecilie.holt@nav.no

John-Inge Nerland – Fylkesmannen i Buskerud

E-post: fmbujin@fylkesmannen.no

Anne Britt Skomedal, Vitusapotek Elefanten Kristiansand

E-post: annebritt1962@hotmail.com

Hilde Valen, NAV i Vennesla, Ungrepresentant

E-post: hilde.valen@nav.no

Spørsmål til juridisk og forhandlingsavdelingen i Parat

Vi som gir svar i denne utgaven av Parat er:

*Renate Messel Hegre
Forhandler*

*Thore Eithun Helland
Advokat*

*Lene Liknes Hansen
Advokat*

*Katrine Andresen Roald
Advokat*

*Bjørn Are Sæther
Rådgiver*

*Andreas Moen
Advokat*

Har du spørsmål til juristene eller til forhandlingsavdelingen, kan du sende spørsmålene til trygve.bergslund@parat.com. Vi hjelper deg som medlem med alle typer problemstillinger knyttet til arbeidsforhold og tolkning av avtaleverket. Du kan også ta kontakt med oss når det er behov for skriftlig og muntlig rådgivning i forbindelse med omorganisering, nedbemanningsprosesser, ferie, arbeidstidsordninger, trygdespørsmål og lignende.

Kompensasjon for reisetid

Jeg er nettopp tilsatt i en stilling i Helse Sør-Øst som vil innebære noe reisevirksomhet. Stort sett vil denne reisevirksomheten foregå i arbeidstiden, men det kan også forekomme at jeg må reise veldig tidlig om morgenen eller dagen før for å rekke frem i tide. Det jeg lurer på i den forbindelse, er om jeg har rett til noen form for kompensasjon for reisetiden som går utover min ordinære arbeidstid?

Ida

Svar: Bestemmelser som gjelder kompensasjon for reisetid i tilknytning til ordinært arbeid, er regulert i overenskomsten som er avtalt med arbeidsgiver. For reisetid utenom ordinær arbeidstid på hverdager regnes eksempelvis hver time som en 0,5 time fra og med 2. time. Den første reisetimen regnes ikke som arbeidstid.

Dersom det gjelder reisetid på frilørdager, søn- og helgedager, regnes hver time som en 0,5 time fra og med første time. Kompensasjonen gis som fritid dersom arbeidstaker ønsker det og tjenesten tillater det, hvis ikke skal den

utbetales. Kvelds- og nattillegg og lørdags- eller søndagstillegg utbetales ikke for beregnet reisetid i dette tilfellet.

Renate

Lei av parkeringsbøter

Cowboyvirksomhet er det jeg vil kalle disse parkeringsselskapene som bøtelegger meg over en lav sko der jeg ferdes med bil som må parkeres. Flere ganger er det med tungt hjerte at jeg har betalt gebyret, bare for at jeg ikke skal havne i trøbbel. Er det

noe jeg kan gjøre for å få en slutt på dette? Kan jeg klage et sted dersom jeg mener at parkometervakten har gjort feil?

Svein Gunnar

Svar: Jeg kan berolige deg med at 1. januar i år tok en ny parkeringsforskrift til å gjelde. Reglene vil som hovedregel gjelde for alle som tilbyr vilkårsparkering. Det vil si parkering mot avgift, tidsbegrensning eller andre vilkår. Slik blir parkering mer brukervennlig, reglene blir like for alle selskaper, og det blir ført aktiv kontroll. Nå må parkerings-selskapet og parkeringsområdene registreres, og statlige myndigheter vil føre tilsyn.

Jeg kan også opplyse om at det er opprettet en ny parkeringsklagenemnd. Dersom klagen din blir avslått av parkeringsselskapet, kan du sende den til nemnda, som er et selvstendig og uavhengig klageorgan. Adressen er pklagenemnda.no.

Thore

Oppsigelse under sykdom

Jeg er nettopp blitt sykemeldt, og det er sannsynlig at dette vil vare en stund. Min arbeidsgiver ønsker av denne grunn å si meg opp. Kan arbeidsgiver gjøre dette?

Amalie

Svar: Nei, man har et oppsigelsesvern ved sykdom, noe som er regulert i arbeidsmiljøloven. Arbeidsgiver kan ikke si deg opp grunnet sykdom de første tolv månedene etter at sykdommen inntrådte. Merk at dette ikke innebærer at man er vernet mot oppsigelse i alle situasjoner, for eksempel i en nedbemanning.

Regelen medfører heller ikke at arbeidsgiver automatisk kan si deg opp etter tolv måneder, dersom du fortsatt er syk. En oppsigelse må alltid være saklig begrunnet etter arbeidsmiljølovens bestemmelser. Om en oppsigelse er tilstrekkelig saklig begrunnet, må vurderes konkret i hver enkelt sak.

Lene

Manglende lønnsøkning

Jeg jobber i privat sektor og har ikke fått noen lønnsøkning i år. Har jeg ikke krav på dette når jeg er medlem av Parat?

Per Olav

Svar: Hvordan lønnsforhandlinger i din virksomhet skal gjennomføres, beror på hvilken tariffavtale du tilhører. I år er det et mellomårsoppgjør. Rammen for årets tariffoppgjør er beregnet til å være 2,4 prosent. For enkelte tariffavtaler i private virksomheter utgjør dette et generelt tillegg på 0,5 kroner i tillegg per time. Utover dette er det på enkelte tariffavtaler avtalt et lavlønns tillegg, mens for andre tariffavtaler så skal hele rammen på 2,4 prosent forhandles om lokalt (diskuteres direkte med arbeidsgiver).

Jeg anbefaler deg å logge inn på «min side» på parat.com. Der kan du finne ut hvilken tariffavtale du har. Hvis du trenger hjelp med å finne frem til informasjon om ditt tariffområde, så kontakt gjerne din tillitsvalgte, eller oss direkte dersom du ikke har en tillitsvalgt. Ønsker du å opprette tariffavtale ved din virksomhet, kan du ta direkte kontakt med oss, se parat.com.

Katrine

Nye arbeidsoppgaver og lønnsøkning

I år er det lokale lønnsforhandlinger i kommunen hvor jeg jobber. Jeg har fått en del nye arbeidsoppgaver. Kan jeg da søke om høyere lønn i disse forhandlingene?

Nora

Svar: Når man søker om høyere lønn (legger inn lønnskrav), skal kravet begrunnes. Nye arbeidsoppgaver er absolutt noe du kan bruke som begrunnelse, eventuelt sammen med andre argumenter (som for eksempel initiativ, innsatsvilje og fleksibilitet). Vær oppmerksom på at dersom det er snakk om store endringer i stillingens innhold, kan du også legge inn krav i det som kalles særskilte forhandlinger, disse gjennomføres hvert år. Men betingelsen er at endringene må være betydelige.

Bjørn Are

Sluttpakke under sykdom

Jeg har vært sykemeldt i snart et halvt år og mottar sykepenger. Det vil fortsatt ta noen måneder før jeg kan prøve meg i jobb. Min arbeidsgiver er i en omstillingsprosess og har nå tilbudt meg en sluttpakke. Vil sluttpakken ha noe å si for sykepengene?

Sander

Svar: Et vilkår for sykepenger er at du har tapt arbeidsinntekt på grunn av sykdom. Som utgangspunkt har du ikke tapt arbeidsinntekt hvis du uansett vil motta penger fra arbeidsgiver, og du vil derfor ikke oppfylle vilkåret for sykepenger. Men hvis det er klart avtalt at sluttvederlag vil bli utbetalt uavhengig av om du får annen inntekt eller ny jobb i løpet av etterlønsperioden, vil du likevel kunne motta både sykepenger fra NAV og etterlønn samtidig. En av våre advokater vil ta kontakt for å gå gjennom forslaget til sluttavtale med deg.

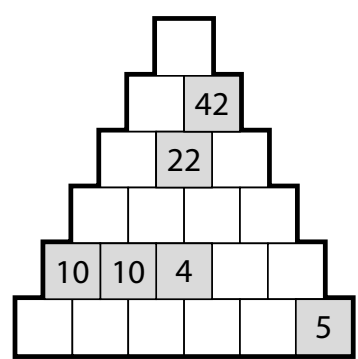
Andreas

MINI KRYSSORD

- Vannrett**
- Katterase
  - Tidsrom
  - Fager
  - Metode
  - Frø
  - En del
  - Landområde i Russland
  - Område
  - Høystemt dikt
  - Sediment
  - Odde
  - Spise
  - Solo
- Loddrett**
- Gate i Oslo
  - Avvisningen
  - Folkemeningen
  - Toppmålene
  - Innvending
  - På byen
  - Student
  - Svelle

TALL PYRAMIDEN

Alle feltene skal fylles med tall. Noen tall er fylt inn på forhånd, og dette utgjør summen av tallene i de to feltene under. Du må sette inn begge tallene i de to tilstøtende feltene for å finne tallet i feltet over, og motsatt, du finner tallet i et felt ved å trekke tallet i feltet ved siden av fra tallet i feltet over.

Løsningen på kryssordet i medlemsbladet Parat nummer. 3 – 2017 var: «**MAJESTETISK SJØREISE**». Den heldige vinneren er: Synnøve Karine Håheim, Ulsteinvik. Frist for å sende inn løsning på neste kryssord er: 6. november 2017.

Vi trekker én vinner hver gang. Send løsningen til redaksjonen, enten som e-post til trygve.bergslund@parat.com eller ordinær post til: **Parat, Postboks 9029, Grønland, 0133 Oslo**

Husk å merke e-posten/konvolutten «**Kryssord 4/2017**». Husk også å skrive på ditt eget navn og adresse.

Premie: Elvang Latitude alpukka-pledd av 50 prosent alpakkauull, 40 prosent fåreull og 10 prosent mikrofiber. Pleddet er Fair Trade-sertifisert. Målene er 130x200 centimeter (se foto).

Løsning: .....

Navn: .....

Adresse: .....

SUDOKU

	7		9		8	1		
	1	3	5	6			4	
	5	4		3		6	7	9
	3			1	9	5		
1		6	8				3	
5	4				3	9	2	
	8							
4		9	1		5		8	7
		1	7	8		4		5

Lett

© Bulls

		2	4	3		7	8	6
7						3		
		8			2			5
	1			2			7	
	3			5		8	2	4
	2			8				
2					3	1		
							6	3
5				1	7	4		

Middels

© Bulls

1		3	8			5		
							1	
	5	2				4		
		4	2		5	8		
7							4	
	3						7	
			6					2
		1				7	6	
8	7			2				1

Vanskelig

© Bulls

K	T	J	U	A	O	P	E	K	E	A	K	S	K	E
K	S	R	A	E	V	V	A	S	K	K	K	T	K	P
N	E	K	M	B	E	Ø	T	T	L	O	T	S	R	A
O	F	R	E	F	J	L	L	O	V	V	I	E	K	S
S	E	E	J	E	A	E	R	E	E	K	S	O	S	T
T	S	B	K	S	R	K	T	I	K	I	M	E	I	E
N	S	E	S	V	A	S	H	U	D	P	S	S	R	L
E	A	N	E	L	S	A	M	E	L	Y	T	L	P	L
R	L	L	S	K	A	L	N	E	Ø	O	A	M	R	B
E	K	I	R	K	A	T	T	L	O	T	S	E	O	I
B	U	M	E	K	V	T	E	K	E	I	E	M	T	L
M	R	E	V	E	H	D	O	R	V	E	L	B	K	D
A	I	A	R	E	N	S	A	O	L	A	L	S	A	E
N	O	V	T	E	M	L	K	E	L	L	S	L	F	L

KRYSS OG TVERS

Finn alle ordene. Ordene kan stå vannrett, loddrett eller diagonalt, og kan ofte stå skrevet baklengs.

ASKELOV
BENLIM
BERENTSON
ENDELØYSE
FAKTORPRIS
KALMUKKISK
KLASSEFEST
KLORKALSIMUM
KOMPLETTHET
LATERAL
PASTELLBILDE

PRESIDENTVERV
SARAJEVO
SKOVET
VERSESKJEMA

PARATS TRENINGSSIDE MED HJERNETRIM

Sender du oss løsningen på alle oppgavene på denne siden, er du med i trekningen av en Elvang Latitude alpukka-pledd av 50 prosent alpakkauull, 40 prosent fåreull og 10 prosent mikrofiber. Pleddet er Fair Trade-sertifisert. Målene er 130x200 centimeter (se foto).

Frist for å sende inn løsningen er 6. november 2017.

Vi trekker én vinner hver gang. Send løsningen til redaksjonen, enten på e-post til tryggve.bergsland@parat.com, eller ordinær post til: Parat, postboks 9029 Grønland, 0133 Oslo. Husk å merke e-posten/konvolutten «Hjernetrim 4/2017». Vinneren av hjernetrim i 3/2017 er Bente Vestskogen, Stavanger.

Ordplunder

Bokstavene i ordet under har blandet seg litt. Kan du finne fram til riktig ord ved å plassere bokstavene i riktig rekkefølge i de hvite feltene?

Den grå teksten på siden gir deg noen hint. Skjul teksten om du ikke vil ha hjelp.

NOEN SMÅ HINT

- Ordet starter med bokstaven A
- Unormale
- Avvikende

SVAR: ERMALE ONBNA

FYLL INN ORDET:

Vi trenger flere som vil organisere seg

I august kom nyheten om at hovedorganisasjonene YS, LO, Unio og Akademikerne går sammen i et prosjekt som skal bidra til å øke organiseringsgraden. Et slikt samarbeid var utenkelig for kort tid siden fordi det på mange arbeidsplasser er et innbyrdes konkurranseforhold mellom disse om medlemmer.

Hva har endret seg? Andelen organiserte arbeidstakere i arbeidslivet synker og er for første gang på flere tiår under 50 prosent. En slik utvikling, og særlig om den skulle fortsette, innebærer en fare for at organiserte arbeidstakere og deres meninger mister relevans. Både på arbeidsplassene og i samfunns- og arbeidslivet som helhet.

Er det så farlig om organisasjonsgraden synker? For å svare på dette spørsmålet må vi først se på hvordan det norske samfunnet og arbeidslivet er organisert, og i hvilken grad dette har hatt og har betydning for andre forhold vi verdsetter.

I løpet av de siste 120 årene har organiseringen av arbeidslivet vært i utvikling. Like lenge har vi vært gjennom store omstillinger av arbeidslivet. I den tidlige fasen, hvor organisasjonsgraden var lav, var også omstillingen mer konfliktfylt og bytteforholdet mellom lønn og arbeidskraft var urettferdig. Det vil si lønna var lav i forhold til arbeidet den enkelte gjorde for arbeidsgiverne. Mange konflikter og dårlige vilkår for arbeiderne stimulerte flere til å organisere seg. I neste omgang fant de organiserte arbeidstakerne og arbeidsgiverne sammen og løste utfordringene. Det ble ro i arbeidslivet, og i takt med den videre organiseringen av begge sidene økte produktiviteten og den økonomiske velstanden. Samtidig utviklet velferdsstaten seg.

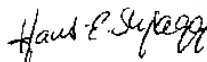
Trepartssamarbeidet, hvor både arbeidstaker, arbeidsgiver og myndighetene inngår, sørget sammen for at lite produktive og lønnsomme arbeidsplasser ble byttet ut med nye og lønnsomme arbeidsplasser. Enkelt sagt gjorde det at partene delte på byrden ved omstillinger slik at begge sider kom styrket ut av disse og verdiene til fellesskapet og velferdsstaten økte.

Hva er situasjonen i et arbeids- og samfunnsliv hvor organisasjonsgraden har sunket eller alltid har vært lav? Hovedbildet er at der sliter en med å ha et rettferdig bytteforhold mellom lønn og arbeidskraft. Lønnsinntakere får mye mindre igjen for arbeidskraften de selger enn i organisert arbeidsliv. Fordelingen av verdiene som skapes er annerledes og skjev.

Nordmenn på tur i Sør-Europa, USA eller andre deler av verden oppdager fort at effektiviteten i arbeidslivet og løsningene forbrukerne må forholde seg til, er på et annet nivå enn i Norge. Det handler om omstillingsevnen deres som er dårligere enn i Norge.

Dersom høy organiseringsgrad er en forutsetning for fortsatt høy produktivitet, verdiskaping og velferdsstaten, hva skal til for å få flere til å organisere seg? Det er ikke et enkelt svar på dette, men mange. Men de mest åpenbare er nok følgende: Flere arbeidstakere må få kjennskap til fagforeningene og spørres om de vil organisere seg. Spør kollegaen, naboen, vennen, den bekjente.

I tillegg må vi få gratispassasjerene til å forstå at de risikerer å miste sine goder, lik dem de organiserte har, dersom de ikke organiserer seg. Parat vil bidra til å snu utviklingen og gjøre vårt for at det organiserte arbeidslivet i Norge står seg inn i en ny tid.

Hans-Erik Skjæggerud
Leder i Parat

Facebook: facebook.com/HansErikSkj/
Twitter: @Skjaeggerud

Foto: Trygve Bergslund

Kom nærmere opplevelsen

Med Esso Mastercard får du 50 øre/l i rabatt på drivstoff. I tillegg får du 25 % rabatt på leiebil hos Europcar. Dessuten får du 20 % rabatt på bilvask hos oss og hver 6. vask gratis når du bruker rabattheftet!*

Husk også at kortet ditt kan brukes til alle innkjøp, overalt!

Finn ut mer og søk på essomastercard.no/ys

An ExxonMobil Brand

*På stasjoner hvor rabatthefte tilbys. Drivstoffrabatt forutsetter bruk av et Esso Mastercard. Effektiv rente ved kreditt på kr 15 000 o/12 mnd. er 31,13 %. Total kredittkostnad kr 1 947.

Gjensidige
Bank

Garantert
knallgod
sparerente

Fastrenteinnskudd til 1,80 % rente

En fastrentekonto passer for deg som har minst 25 000 kroner, og kan binde pengene i 6 eller 12 måneder. Du får en god og forutsigbar avkastning.

Priser:

- Innskudd med binding i 6 måneder: 1,80 %
- Innskudd med binding i 12 måneder: 1,80 %

Prisene på Fastrenteinnskudd er nominelle renter gjeldende per 15.9.2017 og kan endres på kort varsel. Sjekk gjensidigebank.no for dagens priser og bestill fastrenteinnskudd i nettbanken. Dersom du ikke allerede er kunde, åpner du enkelt konto ved å bruke BankID.